

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

факультет фінансів

кафедра корпоративних фінансів і контролінгу

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА Фінансовий менеджмент і контролінг

Галузь знань 07 Управління та адміністрування

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Форма навчання: Денна (очна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему **«ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ
ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ»**

здобувача Олійник Ангеліни Андріївни

Науковий керівник: к.е.н., доцент, Свідерська І.М.

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною
комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри: д.е.н., проф. Терещенко О.О.

Київ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ	7
1.1 Сутність поняття віртуальні активи та їх класифікація.....	7
1.2 Правове регулювання обігу віртуальних активів в Україні та ЄС	17
1.3 Особливості оподаткування віртуальних активів у світі та в Україні ...	32
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ РИНКУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ	36
2.1 Динаміка розвитку віртуальних активів у світі	36
2.2 Оцінка процесу впровадження електронних грошей (CBDC)	46
2.3 Протидія фінансовим злочинам та шахрайству у сфері віртуальних активів	56
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ.....	64
3.1 Феномен електронної гривні та перспективи її розвитку.....	64
3.2 Моделі оподаткування віртуальних активів в Україні	69
3.3 Імплементація регламенту регулювання віртуальних активів (MICA) у вітчизняну практику	74
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	84
ДОДАТКИ.....	94

ВСТУП

Сучасні цифрові технології породжують нові феномени, серед яких - віртуальні активи. Вони складають фундамент глобального крипторинку, що є найдинамічнішим сектором світової цифрової економіки. Станом на 2024 рік представлено понад 20 тисяч криптовалют, а їхня сукупна капіталізація перевищує бюджети багатьох країн.

Актуальність теми. Ключовим викликом для України стала повномасштабна війна. Проте навіть в умовах війни вітчизняний сектор криптоактивів продовжує стрімко розвиватися. Залучення криптоактивів наочно демонструє, що вони можуть бути реальною підтримкою в критичних ситуаціях, навіть за правового режиму воєнного стану.

Україна демонструє впевнений прогрес у сфері віртуальних активів та широкомасштабну цифровізацію державного управління й бізнесу. Поштовхом до цього також став статус кандидата в члени Європейського Союзу. Наша країна розробила власний революційний підхід у цій галузі, який дозволив випередити навіть технологічно розвинені держави світу. Підтвердженням цього стали Закон України «Про віртуальні активи», зареєстрований Проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні» №10225 від 07.11.2023, електронна гривня – е-гривня. Досліджуючи та враховуючи досвід європейських практик, Україна активно працює над вдосконаленням власних напрацювань та планом цифрового розвитку в післявоєнний період.

Враховуючи стійкі позитивні тенденції та динаміку розвитку вітчизняного сектору криптоактивів, навіть в умовах війни, доцільно здійснити його огляд з урахуванням останніх новацій вітчизняного законодавства у цій сфері. Необхідно також окреслити подальші перспективи правового врегулювання обігу криптоактивів в Україні, спираючись на кращі європейські та міжнародні практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Такі актуальні питання як,

проблематика державного регулювання обігу криптовалют вивчали: Н. Архирейська [1], А. Блінов [2], С. Волосович [3], С. Федоров [4]. Питання правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні розглядали у своїх працях: Т. Гудіма та В. Устименко [5], В. Нагнібеда [6], К. Некіт [7], В. Новицький і В. Фица [8], А. Овчаренко [9], Б. Стрілець [10] та інші науковці. Питання імплементації європейського регламенту МІСА С.О. Грицай. Сучасні юристи-науковці активно обговорюють питання проекту е-гривні. Так, І. Верес, О. Кравченко, К. Петрофанова, В. Рядінська, М. Радченко, І. Трубін, І. Устинова різнобічно проаналізували інституцію електронних грошей та висловили свої суттєві висновки щодо реалізації такого проекту.

Метою кваліфікаційної магістерської роботи є поглиблення теоретико-методичних засад регулювання віртуальних активів в ЄС та імплементація досвіду в Україні.

Для досягнення мети необхідне здійснення наступних завдань:

- розкрити сутність поняття віртуальних активів та їх класифікацію;
- розглянути правове регулювання обігу віртуальних активів в Україні та ЄС;
- дослідити особливості оподаткування віртуальних активів у світі та Україні;
- проаналізувати динаміку розвитку віртуальних активів у світі;
- здійснити оцінку процесу впровадження електронних грошей (CBDC);
- дослідити протидію фінансовим злочинам та шахрайству у сфері віртуальних активів у країнах ЄС;
- визначити перспективи розвитку електронної гривні;
- розглянути та запропонувати моделі оподаткування віртуальних активів в Україні;
- дослідити імплементацію регламенту регулювання віртуальних активів (MICA) у вітчизняну практику.

Об'єктом дослідження є процес регулювання обігу віртуальних активів в європейському просторі.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади та практичне регулювання обігу віртуальних активів в країнах ЄС.

При написанні роботи були використані наступні *методи дослідження*: пізнання економічних процесів (здійснення критичного аналізу наявних в економічних і нормативних джерелах визначень блокчейну, віртуальних активів, криптовалюта та інших релевантних понять); таблично-графічний метод (виклад аналітичного матеріалу); метод узагальнення (фіксування загальних ознак та властивостей), метод синтезу (об'єднання в єдине ціле того, що уже досліджене), метод абстрагування (виділення найголовнішого).

Інформаційною базою дослідження слугували: наукові праці вітчизняних та зарубіжних науковців, вітчизняні та зарубіжні нормативно-правові документи з питань регулювання віртуальних активів, офіційні сайти Національного банку України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, сайти для відстеження цін на криптоактиви. Дослідження незалежних груп макроекономічного аналізу та прогнозування.

Апробація матеріалів кваліфікаційної магістерської роботи. Результати досліджень, отримані в процесі виконання кваліфікаційної магістерської роботи, висвітлено в збірнику матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами», який виданий 15 листопада 2023 року в Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана (м. Київ).

Структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

У першому розділі розглянуто теоретичні засади регулювання обігу віртуальних активів, зокрема уточнено сутність таких понять як блокчейн, криптовалюта, електронні гроші, визначено класифікацію віртуальних активів, розглянуто правове регулювання обігу віртуальних активів

досліджено особливості оподаткування віртуальних активів в Україні та країнах Європи і не тільки.

У другому розділі проведено аналіз динаміки розитку віртуальних активів у світі, зокрема розглянуто такі позакники як кількість віртуальних активів, капіталізація, приплив коштів, здійснена оцінка процесу впровадження електронних грошей у світі та розглянута протидія фінансовим злочинам та шахрайству у сфері віртуальних активів.

У третьому розділі визначені перспективи розвитку електронної гривні, розглянуті наявні та запропоновані моделі оподаткування віртуальних активів в Україні, здійснене дослідження імплементації регламенту регулювання віртуальних активів (MICA) у вітчизняну практику.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

1.1 Сутність поняття віртуальні активи та їх класифікація

Блокчейн - це технологічне рішення в цифровому просторі, яке забезпечує передовий метод обліку цифрових даних. По суті, блокчейн - це система бухгалтерського обліку, в основі якої лежать об'єкти обліку у вигляді токенів, тобто записів у системах обліку цифрових даних на основі технології розподіленого реєстру, які є ідентифікаторами інформації, що може бути отримана, зокрема, але не обмежуючись, з оригінального активу [11].

Блокчейн відрізняється від так званих "класичних систем бухгалтерського обліку" своїм об'єктом обліку та технологічним рішенням для його реалізації. Йдеться про високорівневе шифрування, відкритий протокол, розподілене зберігання інформації, передачу цифрових даних між обліковими адресами без посередників, що забезпечує надійність і прозорість транзакцій з токенами.

Система обліку об'єктів цифрових даних на основі блокчейну [112]. Можна виділити декілька ознак, які дозволяють стверджувати, що токен може бути об'єктом відносин:

- користувачі облікової системи (блокчейну) можуть самостійно створювати токени;
- токен має вигляд ідентифікатора і має свої облікові одиниці в обліковій системі;
- залежно від своєї мети, при створенні токена користувач облікової системи може на власний розсуд вказувати кількість облікових одиниць цього токена, які будуть випущені;

- користувачі облікової системи передають між собою не сам токен, а його облікові одиниці;
- подвійна сутність токена - облікові одиниці токена можуть бути одиницями виміру обсягу прав на цей токен, а сам токен може бути об'єктом обліку будь-якого майна, що існує поза обліковою системою (поза блокчейном);
- користувачі блокчейну як середовища обігу tokenів ведуть облік спільно, тому жоден з них не може змінити або повністю видалити будь-які дані на власний розсуд.

Оскільки токен розподіленого реєстру (блокчейну) є не лише об'єктом обліку, але й може бути об'єктом відносин, то зрозуміло, що має бути встановлена певна правова база, а також правила його використання [13]. Слід зазначити, що токен є основним інструментом технології розподіленого реєстру. Технічно всі об'єкти, про які зараз активно говорять і сперечаються (віртуальні валюти, віртуальні активи, цифрові фінансові активи тощо), за своєю природою є токенами.

Створення правової бази для інструментів блокчейну, а також закріплення правил їх використання в правових нормах все ще залишається важливим невирішеним питанням. Загалом перед законодавцем стоїть кілька актуальних проблем, пов'язаних з блокчейном, вирішення яких гарантуватиме захист прав учасників правовідносин, що ґрунтуються на технології блокчейн. Встановлення сучасних термінів. Неоднозначне ставлення до блокчейну як до маловивченої технології пояснюється відсутністю належної правової оцінки цієї технології. Це значно ускладнює розробку відповідної правової бази. Щоб вирішити ці питання, слід почати з теорії, а саме з уніфікації термінів [112].

По суті, блокчейн - це один з різновидів реалізації технології розподіленого реєстру, об'єктом обліку якої є токен. Що стосується інструментів блокчейну, то в існуючих нормативно-правових актах досить часто використовуються такі терміни, як "криптовалюта" або

"криптоактиви". Деякі юрисдикції вже визначають та регулюють вищезгаданий об'єкт [14].

Відповідно до звітів та рекомендацій міжнародних профільних організацій та відповідних державних органів, з 2013 року для визначення інструментів технології розподіленого реєстру використовуються такі терміни: токени, монети, віртуальні валюти, криптовалюти, віртуальні активи, цифрові активи, цифрові фінансові активи тощо.

Європейський центральний банк одним із перших висловив свою думку щодо цього явища у звіті "Схеми віртуальних валют" від 2012 року [15]. Сама назва документу говорить про те, що в центрі уваги авторів - саме віртуальні активи. У 2014 році Міжнародна група з протидії відмиванню брудних грошей опублікувала звіт "Віртуальні валюти - ключові визначення та потенційні ризики запобігання та протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.". Він не тільки послужив підґрунтям для використання терміну "віртуальні валюти" в наступні роки, але й узагальнив досвід перших спроб визначення суб'єктів системи віртуальних валют. При цьому визначення суб'єктів залишається невирішеною проблемою і для законодавця.

У жовтні 2018 року Міжнародна група з протидії відмиванню брудних грошей внесла зміни до своїх Рекомендацій від 2012 року та додала до них два нових визначення, а саме "віртуальні активи" та "постачальник послуг з віртуальних активів". Після цього, у 2019 році, Міжнародна група з протидії відмиванню брудних грошей опублікувала Пояснювальну записку до своєї Рекомендації щодо нових технологій та прийняла Керівництво щодо ризик-орієнтованого підходу до віртуальних активів та постачальників послуг з віртуальних активів.

Оскільки Рекомендації Міжнародної групи з протидії відмиванню брудних грошей є своєрідним міжнародним стандартом у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом,

фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, фінансові експерти та регулятори в усьому світі зосередили увагу на терміні "віртуальний актив" [14].

Таким чином, протягом останнього десятиліття невирішеним питанням залишається не стільки створення відповідної правової бази для віртуальних активів, скільки визначення пов'язаних з ними термінів. Ми все ще не можемо стверджувати, що це питання вирішене, навіть незважаючи на тенденцію до подальшої уніфікації. Визначення віртуального активу, дане Міжнародною групою з протидії відмиванню брудних грошей, виглядає наступним чином: "цифрове представлення вартості, яким можна торгувати або передавати в цифровому вигляді, і яке може бути використане для платіжних або інвестиційних цілей".

Згідно з цим визначенням, можна виокремити такі ключові ознаки віртуального активу [14]:

- це цифрове представлення вартості;
- ним можна торгувати або передавати в цифровому вигляді;
- його можна використовувати в платіжних або інвестиційних цілях.

Як бачимо, наведене вище визначення є досить широким і може охоплювати віртуальні активи, які базуються не лише на технології розподіленого реєстру, але й на інших (класичних) системах обліку (наприклад, бездокументарні цінні папери або електронні гроші). Це значно ускладнює розробку відповідної правової бази для цього об'єкта. Це пов'язано з тим, що з технічних причин на такі правочини не поширюються державні гарантії, зокрема, законні права та інтереси неідентифікованих учасників не можуть бути захищені.

Таким чином, визначившись із суб'єктами та об'єктами відносин у сфері використання віртуальних активів, можна говорити про встановлення правового поля для віртуальних активів та правового статусу суб'єктів. Це дуже важливо для регулювання відносин, що виникають у сфері використання віртуальних активів [16].

Обґрунтування класифікації віртуальних активів. На нашу думку, віднесення різних віртуальних активів, навіть якщо вони схожі за своїм походженням, до єдиного правового поля, як це часто роблять регулятори багатьох країн, не буде ефективним методом регулювання, а, навпаки, гальмуватиме розвиток відносин, що виникають у зв'язку з їх використанням. Причина в тому, що різні види віртуальних активів мають різне походження та призначення при створенні (платіжний засіб, засіб капіталізації та заощадження, засіб підтвердження прав на активи тощо).

Численні іноземні національні та транснаціональні регулятори класифікували інструменти технології розподіленого реєстру у своїх звітах та рекомендаціях, де вони підпадають під відповідні категорії, щоб можна було створювати та використовувати відповідну нормативну базу, яка має бути різною для кожного типу токенів [117].

Наприклад, 16 лютого 2018 року Швейцарський орган нагляду за фінансовими ринками (FINMA) опублікував Керівництво для запитів щодо нормативно-правової бази для первинних пропозицій монет (ICO), де вони класифікували токени за їх "функціональним використанням"

- платіжні токени;
- токени корисності;
- токени активів;
- гібридні токени.

Однак однієї класифікації недостатньо, щоб охопити всі види віртуальних активів розподіленого реєстру, оскільки віртуальні активи є складними для вивчення, а багато їхніх властивостей ще не відомі (або ще не проявилися). Цей факт не дозволив експертам і законодавцям у всьому світі повністю описати ознаки класифікації, а також показати різноманітність віртуальних активів через їхні властивості [18].

Класифікація дозволяє врахувати різноманітність віртуальних активів і дає правдиву картину для розуміння предмета регулювання суспільних відносин, що виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів.

Згідно зі звітом Міжнародного валютного фонду (МВФ), віртуальні активи можна класифікувати на непідкріплені криптоактиви (наприклад, біткойн та ефір), стейблкоіни, токенизовані цінні папери, утилітарні токени, не взаємозамінні токени (NFT) та CBDC. У додатку А табл. А.1 представлені ключові характеристики кожного типу [19].

Відповідно до Закону України «Про віртуальні активи», віртуальні активи можуть бути забезпеченими та незабезпеченими. В залежності від своїх характеристик віртуальна валюта може підпадати, як під один, так й інший тип віртуального активу. Втім, в цьому Законі також зазначається, що віртуальні активи не є засобом платежу на території України та не можуть бути предметом обміну на майно (товари), роботи (послуги). Тож єдиним законним платіжним засобом на території України залишається гривня [20].

На нашу думку, в центрі уваги законодавця мають бути віртуальні активи, середовищем обігу яких є розподілений реєстр. Первісним активом може бути будь-яке майно, що використовується користувачем системи обліку цифрових даних на основі технології розподіленого реєстру для створення віртуального активу розподіленого реєстру та здійснення операцій з цим майном.

Враховуючи об'єктивні характеристики багатьох відомих віртуальних активів розподіленого реєстру, можна врахувати лише такий критерій, як «похідність оригінального активу». Цей критерій є достатнім для охоплення максимальної кількості відомих віртуальних активів з урахуванням об'єктивних властивостей кожного виду віртуальних активів, а також способів їх використання в реальному житті. Науковець Савенко І. пропонує врахувати законодавцю класифікацію віртуальних активів на токенизований актив та криптоактив (криптографічний актив) [16]:

Токенизований актив - це окремий вид віртуальних активів, що існує виключно у системі обліку електронних даних, заснованих на технології розподіленого реєстру у вигляді цифрового запису з певним ідентифікатором інформації, отриманої з оригінального активу.

Дане визначення ґрунтується на понятті "актив". Відповідно до пункту 2 частини 1 статті 1 Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення" від 06 грудня 2019 року, "активи – це кошти, а також електронні гроші, інше фізичне та віртуальне майно, майнові та немайнові права".

Таким чином, поняття "токенізований актив" звертає увагу на те, що він являється майном. Токенізований актив, що є об'єктом майнових відносин, діє виключно у системі обліку цифрових даних, заснованих на технології розподіленого реєстру у вигляді цифрового запису із власним ідентифікатором інформації, яка походить від оригінального активу.

Частка "токенізований" звертає увагу на головну особливість даного терміну, а саме – токенізований актив є не лише майном у загальному, але й ідентифікатором (токеном) електронної інформації, яка походить від первинного активу (право володіння та/або користування та/або розпорядження).

Місце віртуального активу розподіленого реєстру в системі бухгалтерського обліку також є дуже важливим для створення правової бази для нього. Для цього пропонуються терміни, які широко використовуються в бухгалтерському обліку та закріплені в Міжнародних стандартах фінансової звітності. Так, первісним активом може бути як оборотний актив (Фонд Міжнародних стандартів фінансової звітності, МСБО 1), так і необоротний актив [112].

Отже, визначивши тип первісного активу, можна визначити кожен тип токенізованого активу:

- а) токенізований актив, який походить від оборотного активу;
- б) токенізований актив, який походить від необоротного активу.

Перевага вказаного підходу – він дає чітке поняття для необхідного обліку та оцінки токенізованих активів у бухгалтерському обліку.

Таким чином це сприятиме розробці оптимального підходу до

оподаткування операцій з токенизованими активами. Операції з цими активами за своєю природою є договірними відносинами. Саме тому повинні регулюватися цивільним або господарським правом (в залежності від суб'єктів відносин).

Криптоактив (криптографічний актив) – це окремий вид віртуального активу, що існує лише у системі обліку цифрових даних, заснованих на технології розподіленого реєстру у вигляді запису із певним ідентифікатором інформації, що не є часткою оригінального активу [21].

Поняття "криптоактив" вказує на те, що це майно у криптографічній формі з певним ідентифікатором у системі обліку цифрових даних, заснованих на технології розподіленого реєстру. Поняття "криптоактив" є поширеним у суміжній сфері й відображає технологічну частину цього явища, що є результатом поєднання крипто- технологій та технологій розподіленого реєстру. Це поняття є єдино вірним для використання на законодавчому рівні.

Позаяк криптоактиви не є похідними й не забезпечені фізичним майном або майновими правами, операції із ними класифікують як "фінансові операції з високим ступенем ризику", а отже, віднести їх до тих, що підлягають регулюванню та управлінню централізованими суб'єктами фінансового моніторингу та галузевим законодавством відповідно.

Така диференціація [22] між віртуальними активами наголошує на доцільності їх класифікації, оскільки віднесення як операцій з криптоактивами, так і операцій з іншими віртуальними активами розподіленого реєстру (токенизованими активами) однаково до операцій з високим ступенем ризику або однаково до звичайних цивільних правовідносин (без високих ризиків) не є юридично коректним і неправильним з точки зору оцінки активів та податкової відповідальності учасників таких відносин. Підсумовуючи, можна сказати, що ефективне регулювання відносин у сфері використання віртуальних активів на сучасному етапі їх еволюції вимагає від законодавця застосування

комплексного підходу до регулювання відносин, що виникають у зв'язку з використанням віртуальних активів розподіленого реєстру (блокчейну).

Слід підкреслити, що відносини у сфері використання віртуальних активів розподіленого реєстру перебувають лише на ранніх стадіях свого розвитку. З їх подальшим розвитком перелік об'єктів та суб'єктів таких відносин розширюватиметься та потребуватиме уточнення, що з часом зумовить обов'язкове правове закріплення відповідних перетворень та відносин.

NFT, як новий сценарій застосування технології блокчейн, не тільки вирішує проблему ліквідності та дефіциту цифрових творів як товарів, але й вирішує питання довіри та безпеки між суб'єктами торгівлі, а також буде системою цілісності торгівлі. Поява режиму токенів здатна надати митцям вагомі докази для відстоювання ідентичності та часу створення творів, що може певною мірою перешкоджати плагіату [22].

Розвиток ринкового потенціалу технології блокчейн [23] здійснив революційний вплив на авторське право в цифровому середовищі, надавши власникам авторських прав більше ініціативи, зручності та стабільності в реалізації економічної цінності творів. Однак такий науковець як Даніель Жерве, зазначає, що поява NFT також спричинила виникнення правових питань, пов'язаних з авторським правом, зокрема, хто має право на NFT вже існуючих творів, захищених авторським правом, і в якій мірі ці права можуть бути передані [12].

Перш за все, правові питання цифрових творів NFT пов'язані з правом власності на них. Плагіат в епоху NFT поділяється на два етапи: перший етап - це завантаження цифрових творів на платформу без дозволу, а другий етап - перезапис "плагіату" в NFT та їх розповсюдження [24].

Якщо процес переведення цифрових творів у NFT - це процес генерації сертифікату прав і складання торгового контракту в технічній формі, то перетворення твору, що порушує права, в цифрові твори NFT, по суті, є процес генерування свідоцтва про права з дефектами в технічній

формі.

Таким чином, якщо власники авторських прав на оригінальні твори вважають, що їхній твір був розповсюджений у формі NFT без дозволу, то спосіб захисту прав також повинен здійснюватися двома шляхами: по-перше, при передачі творів інформаційною мережею вони вимагають видалити відповідні посилання, що порушують їхні права; по-друге, слід також вимагати "знищення" творів, що порушують авторські права.

Тим не менш, знищення цифрових творів NFT може призвести до іншого наслідку, а саме, до проблеми легітимності власності на віртуальну власність.

По-друге, торгівля цифровими творами NFT є високотехнічною сферою з широким спектром інтересів. Технології блокчейн та смарт-контрактів застосовуються в торгівлі цифровими творами NFT. NFT, як сценарій застосування технології блокчейн, не тільки вирішує проблему ліквідності та дефіциту (неоднорідності) цифрових творів як товарів, але також вирішує проблему нестачі довіри та безпеки між суб'єктами торгівлі [25].

Будучи носієм угоди між обома сторонами, кожна транзакція на платформі NFT буде автоматично запускатися кодом, вбудованим в смарт-контракт. Таким чином, якщо права на цифрові твори NFT будуть дефектними, це не тільки зруйнує механізм довіри, встановлений між суб'єктом торгівлі і торговою платформою NFT, але і завдасть серйозної шкоди визначеності торгового доручення, законним правам і інтересам власників авторських прав.

При цьому, через те, що вся транзакція автоматично виконується кодом, який використовує смарт-контракт, обсяг транзакції вийде з-під контролю юридичної особи. Як тільки цифрові твори NFT будуть порушенням, вони, як правило, завдадуть шкоди законним інтересам багатьох контрагентів, спричинятимуть часті суперечки між сторонами та підриватимуть довіру до бізнес-моделі NFT [26].

По-третє, особливої уваги заслуговує юридична відповідальність платформ, що надають послуги з використання цифрових творів NFT.

Після нападу країни-агресора на Україну вартість криптовалют у всьому світі стрімко знизилася. Для держави реєстр власників криптовалют, на відміну від самих власників є безумовним позитивом, оскільки можна запобігати корупційним проявам та контролювати надходження грошей від виведених з цивільного обігу об'єктів торгівлі [27].

Однією з суттєвих особливостей відносин, пов'язаних з криптовалютами, є анонімність. Особи, які володіють, користуються та розпоряджаються електронними коштами, можуть бути об'єктом оподаткування такими податками: на доходи та на приріст капіталу. Податкові ставки на ці активи є одними з найнижчих у деяких країнах Східної Європи. Тому користувачі в цих країнах частіше намагаються здійснювати платежі в криптовалюті замість платежів у європейських та національних валютах. На мою думку, необхідно врахувати досвід європейських країн та продовжити дослідження у сфері визначення можливості внесення доповнень до Податкового кодексу України щодо запровадження податку на прибуток від операцій з криптовалютою.

1.2 Правове регулювання обігу віртуальних активів в Україні та ЄС

В Україні криптоактиви користуються великою популярністю серед населення, тому питання їх регулювання є надзвичайно актуальним.

Відповідно до звітів платформи Chainalysis, Україна посідає високі місця у рейтингу як загального використання криптоактивів, так і їх використання в незаконних цілях. Зокрема, у своєму звіті 2023 року «Географія криптовалют», вони поставили Україну на 5 місце в світі за рівнем прийняття криптовалют, оскільки Україна була одним із лідерів за

обсягами транзакцій на централізованих криптовалютних платформах [28]. Разом з тим, такі показники можуть бути тісно пов'язані із використанням криптоактивів в незаконних цілях, адже згідно з даними того ж Chainalysis, Україна входила до топ-10 країн за обсягами криптовалют отриманих з адрес, які пов'язані з незаконною діяльністю [20]. Зокрема, Україна входила до п'ятірки країн, адреси з яких отримували найбільше коштів з ринків даркнет та від діяльності програм-вимагачів.

Тож посилений моніторинг діяльності, пов'язаної з віртуальними активами є необхідним і впровадження нагляду за цим ринком може допомогти вирішити нагальні питання. Наразі в Україні відсутнє чинне спеціальне законодавство щодо віртуальних активів. Було прийнято Закон України «Про віртуальні активи», який набере чинності з дня набрання чинності законом України про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами, який ще не було розглянуто та прийнято Верховною Радою України.

Окрім зазначених вище законів в сфері регулювання віртуальних активів також необхідно враховувати окремі положення таких нормативно-правових актів:

- a. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»;
- b. Закон України «Про банки та банківську діяльність»;
- c. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»;
- d. Закон України «Про валюту і валютні операції»;
- e. Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»;
- f. Цивільний Кодекс України;
- g. Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»;

- h. Положення Національного банку України про здійснення операцій із валютними цінностями.

Оцінка стану правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні. Від початку повномасштабної військової агресії проти України віртуальні активи набули особливої популярності. Так, починаючи з 24 лютого 2022 року, для збирання благодійних пожертв на підтримку України у віртуальних активах започатковано такі ініціативи:

- на базі криптобіржі Kupa було створено Криптовалютний фонд благодійних організацій України та відкрито гаманці в криптовалюті для цього фонду [29];
- проєкт UNITED24 (започатковано за ініціативи Президента України) та проєкт Aid For Ukraine (започатковано Міністерством цифрової трансформації України спільно з Біткоїн-біржею FTX і сервістейкінгом Everstake);
- збирання благодійних пожертв у межах зазначених вище проєктів відбувається в тому числі в криптовалютах, кошти від конвертації яких зараховуються на рахунки Національного банку України та спрямовуються профільними міністерствами на найголовніші потреби за відповідними напрямками [30];
- Міністерством цифрової трансформації України відкрито гаманці в криптовалюті [25], зокрема Polkadot (DOT) та DOGE [31].

Кошти від конвертації криптовалют за цими гаманцями також зараховуються на рахунки Національного банку України та спрямовуються профільними міністерствами на найголовніші потреби за відповідними напрямками. Слід звернути увагу, що, згідно з інформацією на офіційному вебсайті Міністерства та Комітету з питань цифрової трансформації відповідні гаманці є «офіційними гаманцями міністерства» [32].

Безперечно, заходи щодо використання переваг криптовалют із метою залучення благодійної допомоги задля задоволення першочергових потреб держави в період дії режиму воєнного стану є актуальними та важливими.

Водночас за відсутності законодавства щодо обігу віртуальних активів, зокрема порядку відкриття органами державної влади гаманців у криптовалюті, зазначені вище дії вповноважених органів державної влади можуть бути кваліфіковані як такі, що суперечать ч. 2 ст. 19 Конституції України. Адже, відповідно до згаданої конституційної норми, «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України». Таким чином, на діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, а також їхніх посадових осіб поширюється режим правового регулювання, в основу якого покладено обмежувальний принцип «заборонено все, що прямо не дозволено законом».

Відповідно, відступом від ч. 2 ст. 19 Конституції України слід uważати й ті випадки, коли військові адміністрації як тимчасові державні органи в співпраці, наприклад, із провідною біржею криптовалют «Binance», забезпечують фінансовою допомогою в криптовалюті найбільш незахищені верстви людей, зокрема внутрішньо переміщених осіб [33].

Зазначені ініціативи та дії органів державної влади не могли залишитися поза увагою суб'єктів господарювання та негосподарюючих суб'єктів приватного сектора економіки, які також почали широко використовувати віртуальні активи (зокрема криптовалюти) у власній діяльності. Так, на офіційних вебсайтах благодійних установ почала з'являтися інформація щодо відкритих гаманців у криптовалютах для збирання благодійних пожертв на підтримку України та окремо – на підтримку команди таких установ [34].

Одночасно суб'єкти господарювання почали використовувати віртуальні активи в розрахунках із контрагентами за товари, роботу та послуги [26].

Згідно з дослідженням Mastercard, кожний десятий підприємець на сьогодні приймає оплату за товари та послуги в криптовалюті [35]. Певне

визнання з боку Національного банку України отримують операції «квазікеш» (англійською мовою quasi cash), предметом яких виступають зокрема криптовалюти.

Можливість їх купівлі за умови дотримання встановлених вимог закріплена підпунктом 9 п. 14 Постанови Національного банку України «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» від 24.02.2022 р. № 18. При цьому на особливу увагу заслуговує визнання Національним банком України того, що операції «квазікеш» здійснюються для оплати операцій з активами, які безпосередньо конвертуються (обмінюються) на грошові кошти.

Відповідно, позиція Національного банку України свідчить про визнання криптовалют як активів, що можуть бути конвертовані (обмінені) на грошові кошти. У той же час, відповідно до статті 32 Закону України «Про Національний банк України», «випуск та обіг на території України інших грошових одиниць і використання грошових сурогатів як засобу платежу забороняються». Схожа позиція відображена й у Законі України «Про віртуальні активи» (не набув чинності), відповідно до якого віртуальні активи не є засобом платежу на території України та не можуть бути предметом обміну на майно (товари), роботи (послуги) (ч. 7 ст. 4).

Утім навряд чи норму про заборону щодо ключових функцій, які можуть виконувати віртуальні активи, встановлені у Законі України «Про віртуальні активи», можна вважати такою, що корелює з уже наявними нормативними підходами у інших актах законодавства України. Зокрема, згідно з п. 13 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 р., віртуальний актив визнається як «цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей».

Наведене визначення дає можливість зробити висновок про притаманність віртуальним активам характеристик платіжного або інвестиційного інструменту. І хоч нормами розділу VI Закону України «Про віртуальні активи» наголошено про приведення у відповідність до зазначених положень ряду нормативно-правових актів, у тому числі Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення», включаючи термінологію, необхідно зазначити, що певне звуження функціоналу віртуальних активів, особливо у контексті світових тенденцій до розширення можливостей цих активів, може призвести до випадків порушення принципів юридичної визначеності та легітимних очікувань як складових елементів принципу верховенства права.

Відтак, прогнозованим та очікуваним з боку суб'єктів правозастосування та учасників суспільних відносин у сфері обігу віртуальних активів слід визнати вжиття з боку держави заходів, які б сприяли збереженню вже наявних нормативно визначених функцій таких активів або ж навіть розширювали їх економіко-правові можливості.

У 2020 році набув чинності Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», який включає в себе основні положення, що прописані у Директиві Європейського Союзу 2018/843, в тому числі й визначення віртуального активу та перелік тих, кого вважати постачальниками послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів (VASP). Так, на сьогоднішній момент Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» визначено, що постачальниками послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів є будь-яка фізична чи юридична особа, яка здійснює одну або декілька видів діяльності:

- a. обмін віртуальних активів;
- b. переказ віртуальних активів;
- c. зберігання та/або адміністрування віртуальних активів або інструментів, що дають змогу контролювати віртуальні активи;
- d. участь і надання фінансових послуг, пов'язаних із пропозицією емітента та/або продажем віртуальних активів.

Разом з тим, від моменту набрання чинності Закону України «Про віртуальні активи», постачальником послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів буде виключно юридична особа. Також із переліку видів діяльності прибрали пункт «г» та замінили його на «надання посередницьких послуг, пов'язаних з віртуальними активами».

Суб'єкти первинного фінансового моніторингу, відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» мають ряд зобов'язань, серед яких:

- a. забезпечувати відповідно до вимог, встановлених відповідним суб'єктом державного фінансового моніторингу, належну організацію та проведення первинного фінансового моніторингу;
- b. забезпечувати функціонування належної системи управління ризиками, застосування у своїй діяльності ризик-орієнтовного підходу та вжиття належних заходів з метою мінімізації ризиків;
- c. здійснювати належну перевірку нових клієнтів, а також існуючих клієнтів;
- d. повідомляти Держфінмоніторинг про порогові та підозрілі фінансові операції, про розбіжності між відомостями про кінцевих бенефіціарних власників клієнта, які містяться в Єдиному державному реєстрі та інформацією про кінцевих бенефіціарних власників, отриманою суб'єктом в результаті здійснення належної перевірки клієнта;

- е. не допускати до керівництва, членства у своїх органах управління (наглядових та виконавчих) або контролю осіб, які мають не погашену або не зняту в установленому законом порядку судимість за корисливі кримінальні правопорушення або тероризм, а також їх співучасників у таких кримінальних правопорушеннях [20].

В останні роки зазнало значного поширення вивчення ідеї випуску центральними банками власних цифрових валют. Зокрема, це стрімке зростання ролі інновацій у фінансовій сфері, поява нових платіжних технологій і сервісів, прагнення підвищити прозорість, швидкість та зручність розрахунків, а також тенденція до зменшення частки готівки в обігу країн світу.

За визначенням Європейського центрального банку, цифрова валюта центрального банку (ЦВЦБ) – цифрова форма фіатних грошей, яка є загальнодоступною, випускається державою і має статус законного платіжного засобу [36].

ЦВЦБ за формою випуску є грошима, що зберігаються в електронному вигляді; емітентом яких є центральний банк; з децентралізованим типом верифікації (найчастіше але не завжди); із фіксованою вартістю. Доступність ЦВЦБ залежить від схеми її випуску (ЦВЦБ доступні для окремих учасників ринку або “для всіх”) [37].

Згідно з комбінаціями властивостей ЦВЦБ дослідники виділяють такі схеми їх використання:

- ЦВЦБ для міжбанківських розрахунків. Характеризується обмеженою доступністю (лише для банків та інших потенційних учасників платіжних систем), повною ідентифікованістю і тим, що на неї не нараховуються відсотки. Таким чином, ЦВЦБ за цією схемою є альтернативою наявним системам розрахунків, зокрема системам міжбанківських розрахунків (в Україні – СЕП). Технологія ЦВЦБ (імовірно розподілених реєстрів або інша) дає змогу проводити розрахунки безперебійно в режимі 24x7x365 та

здійснювати в реальному часі перевірку прозорості потоків капіталу, що підвищить рівень моніторингу та управління системними ризиками. Отже, результатом має стати зменшення витрат на підтримку міжбанківських розрахунків, які наразі характеризуються високою вартістю. [37];

- ЦВЦБ як цифровий еквівалент готівки. Зберігає риси, притаманні готівковим коштам, а саме: можливість здійснення переказів між фізичними особами без посередників, є універсальним платіжним засобом (інструментом), тобто кожен має право її тримати, зберігати та використовувати, є повністю анонімною та не передбачає нарахування відсотків. Повна анонімність може викликати побоювання, що ЦВЦБ майже неможливо відновити у разі втрати або викрадення її. Водночас ЦВЦБ значно складніше вкрати або загубити порівняно з готівковими коштами. Суттєвою перевагою використання ЦВЦБ за цією схемою може бути підвищення швидкості та зменшення вартості переказів. [37];
- ЦВЦБ як інструмент монетарної політики. Характеризується універсальною доступністю (будь-яка особа має право зберігати та використовувати цей вид ЦВЦБ), анонімністю. Проте ця схема на відміну від попередніх є дохідною. Отже, цей різновид ЦВЦБ дає змогу змінювати вартість загального обсягу ЦВЦБ шляхом перетворення на інструмент, який приносить дохід. ЦВЦБ як інструмент дохідності може створити революційні зміни в монетарній політиці. Але імплементація ЦВЦБ за такою схемою є надзвичайно складною, адже для того, щоб інструмент був придатним для різних умов, відсоткова ставка його дохідності потенційно має бути за певних умов негативною, що виключає можливість паралельного співіснування ЦВЦБ із готівкою. [37];
- ЦВЦБ як еквівалент рахунку, відкритого в центральному банку. Характеризується універсальною доступністю, ідентифікованістю і

бездохідністю. Ідентифікація та зберігання в центральному банку робить цей вид ЦВЦБ надзвичайно надійним порівняно із готівковими коштами та іншими схемами ЦВЦБ. Ця схема ЦВЦБ характеризується прозорістю і потенційно може бути використана урядом країни під час фінансової кризи [37].

Регулювання центральним банком ЦВЦБ залежить від обраної схеми використання ЦВЦБ і притаманних саме їй функціональних особливостей. Окрім цього в окремих схемах ЦВЦБ, повинні бути врегульовані деякі загальні питання.

ЦВЦБ для міжбанківських розрахунків: необхідно визначити критерії для участі банків; визначити технологічний регламент роботи.

ЦВЦБ як еквівалент готівки: необхідно нівелювати ризики, пов'язані з анонімністю цієї форми грошей [передусім питання протидії відмиванню коштів, одержаних злочинним шляхом (AML), дотримання принципу “знай свого клієнта” (KYC), визначити ліміти на операції, вирішити питання оподаткування]. Водночас слід врахувати розмежування відповідальності між центральним банком та комерційними банками щодо дотримання принципу KYC. Також потрібно вивчити можливість збільшення навантаження на центральний банк у зв'язку з перенесенням відповідальності щодо KYC із комерційних банків до центрального банку, за можливості нівелювати або прийняти цю відповідальність центрального банку та створити відповідну нормативну базу.

ЦВЦБ як інструмент монетарної політики: необхідно визначити можливість та критерії зміни відсоткової ставки.

ЦВЦБ як еквівалент рахунку, відкритого в центральному банку: необхідно визначити рівень дотримання конфіденційності [37].

У цілому регулювання ЦВЦБ має забезпечити співіснування ЦВЦБ із традиційними формами грошей так само залежно від функцій, які покладено на конкретний вид ЦВЦБ.

Наприкінці 2016 року Національний банк розпочав вивчення

можливості випуску ним власної ЦВЦБ – “електронної гривні” (далі – “е-гривня”) та пошуку альтернативного інструменту здійснення миттєвих та дешевих платежів відповідно до сучасних тенденцій у діяльності центробанків.

Для дослідження було обрано схему “ЦВЦБ як еквівалент готівки”, яка передбачає, що е-гривня [37]:

- розглядається як цифрова форма грошей, що випускається НБУ;
- характеризується як національна цифрова валюта, яка є фіатними грошима;
- має обмінюватися без обмежень на готівкові або безготівкові кошти у співвідношенні 1:1;
- не є дохідним інструментом, отже вважається засобом платежу, а не накопичення.

Національний банк розглядає можливість упровадження е-гривні на платіжному ринку України за двома альтернативними верхньорівневими моделями (схемами) взаємодії учасників: централізованою або децентралізованою. Нижче наведені особливості структури та функціонального розподілу в моделях [37].

- 1) Централізована модель передбачає, що емітентом е-гривні є Національний банк. Е-гаманці обліковуються у єдиному централізованому реєстрі Платформи, власником і оператором якої одноосібно є Національний банк. Рішення про включення будь-якої операції до реєстру (валідація операції) приймається виключно на інформаційних ресурсах Національного банку.

Інші банки і небанківські фінансові установи відповідно до такої схеми є агентами з розрахунків та розповсюдження е-гривні, забезпечують доступ користувачів до Платформи через свої Інтернет-ресурси, надають клієнтам інші сервіси: захищене зберігання ключів, надання додатків для мобільних пристроїв, зручне надання інформації про операції клієнтів тощо.

Користувачі – фізичні особи можуть інноваційний інструмент для здійснення швидких платежів на невеликі суми, який має низку переваг порівняно з платіжними картками та електронними грошима. Погашення і розрахунки гарантуються Національним банком, що робить е-гривню максимально захищеним платіжним інструментом. Гаманці з е-гривнею можуть бути як ідентифікованими, так і анонімними, що може впливати на розмір лімітів за операціями з е-гривнею порівняно з лімітами за операціями з використанням електронних грошей [37].

- 2) Децентралізована модель передбачає, що банкам і небанківським фінансовим установам (далі – Емітенти) надається право випуску е-гривні під контролем Національного банку. Е-гаманці клієнтів, торговців, агентів ведуться децентралізовано – окремо в інформаційних системах кожного з Емітентів. Національний банк забезпечує можливість використання е-гривні одного Емітента в мережах торговців та/або агентів із розрахунків інших Емітентів та розрахунки за операціями в е-гривні між Емітентами. Емітенти у своїх системах обслуговування е-гривні можуть підтримувати як модель без ідентифікації користувачів е-гривні, так і з частковою/повною ідентифікацією користувачів.

У такому випадку е-гривня вже не буде відповідати критеріям ЦВЦБ, оскільки емісія цієї цифрової валюти буде здійснюватися не центральним банком, а іншими установами.

Така модель може бути привабливою для учасників платіжного ринку, у першу чергу для небанківських фінансових установ. У разі використання ідентифікованих е-гаманців вони б могли стати певним “аналогом поточних рахунків”, які б відкривали і вели небанківські фінансові установи під контролем Національного банку, та стати конкурентною альтернативою системам електронних грошей, які сьогодні функціонують на українському ринку [37].

Національний банк України відіграє ключову роль у процесі цифрової трансформації фінансового сектору та економіки загалом. Згідно зі Стратегією розвитку фінансового сектору України до 2025 року, НБУ визначено головним драйвером впровадження інноваційних технологій.

Основними напрямками діяльності НБУ у сфері цифровізації є: розвиток цифрових платежів, впровадження відкритих банківських API, підтримка ініціатив з упровадження технології розподіленого реєстру, створення пісочниці фінтех-інновацій тощо [38].

Зокрема, за підтримки регулятора в Україні запущено національну платіжну систему Простір, яка дозволяє здійснювати миттєві платежі цілодобово [39]. Також НБУ ініціював створення Фонду розвитку інновацій, спрямованого на стимулювання технологічних рішень у фінансовому секторі [38].

Таким чином, НБУ відіграє ключову роль у стимулюванні та підтримці інновацій і цифровізації фінансової системи України.

Якщо розглядати європейське регулювання, то у червні 2023 року Європейський Союз прийняв Положення про ринки криптоактивів (MiCA), спрямоване на введення єдиних правил регулювання криптовалют в усіх країнах-членах. Положення набуде чинності з середини 2024 року і має на меті сприяти фінансовій стабільності та цілісності ринку, встановлюючи єдиний режим ліцензування для контролю за публічним розміщенням криптоактивів, торгівлею ними та діяльністю установ у сфері цифрових активів.

Регулювання ринків криптоактивів (Markets in Crypto-Assets Regulation) – це проєкт законодавства, метою якого є створення всеосяжної правової бази для регулювання крипто-активів в ЄС. По суті, MiCA приймає деякі з кращих практик, вже знайдених у правилах фінансового ринку та застосовуючи їх до крипто-індустрії [40].

Основними завданнями MiCA є [40]:

1. Замінити окремі нормативні акти, що діють в декількох країнах ЄС,

однією уніфікованою і всеосяжною структурою;

2. Встановити більш чіткі правила для постачальників послуг з криптоактивів і емітентів токенів;
3. Забезпечити більшу визначеність у регулюванні криптоактивів там, де вони не охоплені існуючими фінансовими правилами;

Дія MiCA поширюється на такі підприємства чи постачальників послуг з обслуговування криптоактивів [40]:

- кастодіальні гаманці;
- біржі для обміну криптовалюти на криптовалюту або криптовалюту на фіатні транзакції;
- платформи для торгівлі криптовалютами;
- компанії, що консультують з питань крипто-активів, та крипто-портфельні менеджери.

З точки зору застосовності активів, MiCA охоплює три типи активів [40]:

- токени, прив'язані до активів (включаючи стейблкоїни, забезпечені товарами, однією або декількома валютами);
- токени електронних грошей (стейблкоїни, забезпечені однією фіатною валютою);
- інші токени, в тому числі утилітарні токени.

Проекти, що працюють в ЄС, потребуватимуть менше ліцензій. З MiCA окремі національні режими дозволів на використання Web3 більше не існуватимуть. Натомість MiCA запроваджує єдину систему авторизації, яка буде використовуватися всіма країнами ЄС. Провайдери, які отримали дозволи в країнах, де вони зареєстровані, тепер зможуть надавати свої послуги в усіх країнах ЄС. Як правило, національні ліцензії дозволяють здійснювати діяльність лише в країні, в якій вони видані, тому Регламент MiCA дозволить регіональним компаніям Web3 працювати на більших ринках з меншою кількістю ліцензій [40].

Постачальники послуг з обслуговування криптоактивів матимуть

більше зобов'язань та обов'язків щодо розкриття інформації. Деякі з нових вимог до них в рамках МіСА включатимуть (але не обмежуються ними) [30]:

- мати офіс в країні ЄС та мати принаймні одного директора-резидента країни ЄС;
- впровадження політик і процедур боротьби з відмиванням грошей, безперервності надання послуг та безпеки даних;
- дотримання правил маркетингових комунікацій;
- впровадження певних практик для запобігання зловживанням на ринку та правильного розгляду скарг. Прикладом нової практики є те, що постачальники послуг з обслуговування криптоактивів повинні будуть попереджати як своїх клієнтів, так і користувачів про ризики, пов'язані з транзакціями, які вони здійснюють;
- діяти чесно, справедливо і професійно;
- публічно ділитися політикою ціноутворення, витратами та зборами, а також інформацією про вплив криптоактивів на навколишнє середовище.

Більше правил для процесів випуску tokenів. Засновники Web3, які планують випустити токени, повинні будуть опублікувати технічний документ і мати юридичну особу, яка буде випускати токени і управляти ними відповідно до технічного документа. Якщо token не має емітента, як, наприклад, BTC, біржа повинна попередити користувачів про потенційні ризики, пов'язані з цим токеном, і біржа буде нести всю відповідальність за цей token. Щоб допомогти емітентам і біржам, МіСА описує, як повинні виглядати білі книги, роз'яснюючи існуючі правила, які були дещо розпливчастими і незрозумілими [40].

Алгоритмічні стейблкоіни заборонені, а забезпечені активами стейблкоіни повинні відповідати суворим правилам. Поряд із заборonoю алгоритмічних стейблкоінів, МіСА також вимагатиме, щоб стейблкоіни, забезпечені фіатом, були підкріплені ліквідним резервом у співвідношенні 1:1. Інші вимоги до емітентів стейблкоінів включатимуть, але не

обмежуватимуться ними [40]:

- впровадження певних процедур для захисту активів забезпечення та резервних активів;
- встановлення процедур розгляду скарг та процедур запобігання зловживанням на ринку та інсайдерській торгівлі;
- створення та підтримання резерву активів, ізольованих від інших активів, що перебувають на зберіганні у третьої сторони.

У повному обсязі MiCA набуде чинності в грудні 2024 року.

Отже, відсутність існуючого правового регулювання призводить до відсутності відповідних правил для операцій з цифровими активами, що не може задовольнити потреби розвитку цифрового ринку.

1.3 Особливості оподаткування віртуальних активів у світі та в Україні

Станом на початок 2024 року, в Україні відсутній будь-який прийнятий законодавчий акт, який би встановлював правила з оподаткування діяльності з віртуальними активами. Проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами» №7150 від 13.03.2022 р. має виправити цю ситуацію.

Оскільки, до моменту прийняття закону фізичним та юридичним особам варто на щось орієнтуватися при визначенні необхідності сплати податків від операцій із віртуальними активами та порядку їх сплати. Державна податкова служба надавала нечисленні індивідуальні податкові консультації, які в тій чи іншій мірі висвітлювали це питання.

Так, у податковій консультації № 4928/ППК/99-00-04-05-03-061481, Державна податкова служба України зазначила, що дохід, отриманий фізичною особою – резидентом від продажу криптовалюти іншій фізичній

особі – резиденту, включається до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу як інший дохід з відповідним оподаткуванням.

Разом з тим, якщо цей дохід виплачується фізичною особою – нерезидентом, то такий дохід вважається іноземним та оподатковується податком на доходи фізичних осіб і військовим збором на загальних підставах.

Особи, що отримують доходи від інших осіб, які не є податковими агентами, та іноземні доходи, зобов'язані включати суму таких доходів до загального річного оподатковуваного доходу та подавати податкову декларацію за наслідками звітного податкового року, а також сплачувати податок на доходи фізичних осіб і військовий збір з таких доходів [41].

Отже, якщо суб'єктом операцій із віртуальним активом є фізична особа, то результатом оподаткування операції з продажу криптовалюти є застосування ПДФО (18%) та військового збору (1,5%). Однак, зважаючи на відсутність спеціального нормативного регулювання, базою для оподаткування, скоріш за все, буде вся отримана сума (без вирахування витрат), що спонукає більшість осіб, які займаються торгівлею криптовалюти, уникати оподаткування та не зазначати такий дохід у своїх деклараціях. Подібна ситуація має бути виправлена Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами», оскільки там прибуток від операцій із віртуальними активами розглядається, як «дохід у вигляді позитивної різниці між доходом, отриманим платником податку від проведення операцій із віртуальними активами та витратами на їх придбання», а отже базою оподаткування, якщо це визначення залишиться в силі, буде сума валового прибутку.

У світі оподаткування віртуальних активів також чітко не визначено. Наприклад в Іспанії податковий режим та зобов'язання щодо звітності стосовно віртуальних валют усе ще знаходяться на ранній стадії. В Італії зважаючи на брак спеціальних правил, італійський фіскальний орган, також у

світлі того, що було зазначено Європейським судом у рішенні № C-264/14 від 22 жовтня 2015 року (Skatteverket проти Hedqvist), вирішив прирівняти фіскальний режим криптоактивів до режиму іноземних валют. Такий підхід загалом здається розумним, хоча деякі невизначеності залишаються, оскільки криптовалюти були змушені віднести до певної категорії активів, до якої вони належать лише частково.

У Швейцарії, в серпні 2019 року Федеральна податкова адміністрація Швейцарської Конфедерації опублікувала робочий документ про податковий режим криптовалют та первинних розміщень монет, у частині податків на багатство, доходи фізичних осіб та товариств, а також для цілей утримання податку та гербового збору [42].

У Бельгії в податковому кодексі 1992 року не розглядається приріст капіталу отриманого від продажу криптовалют. Чинні правила надають підстави оподатковувати прибуток від криптовалют як сукупний або професійний дохід. Оподаткування як професійний дохід буде у тому випадку, якщо торгівля криптовалютою є професійною діяльністю особи. Така діяльність оподатковується від 25% до 50%. Як сукупний дохід, оподатковуватися буде прибуток отриманий від інвестицій у криптовалюту, який отриманий поза межами звичайного управління або від спекулятивних операцій. У такому випадку, оподаткування буде здійснюватися за фіксованою ставкою 33%.

Довід Люксембургу щодо оподаткування є прогресивнішим. Податкова адміністрація країни у 2018 році видала циркуляр щодо прямого оподаткування віртуальних активів. Серед ключових його характеристик такі:

- віртуальні валюти є нематеріальними активами для цілей оподаткування та бухгалтерського обліку;
- особи, які професійно займаються майнингом чи продажем віртуальних валют, підпадають під звичайне оподаткування;
- прибуток отриманий у непрофесійному середовищі від операцій

обміну віртуальної валюти на іншу валюту, оплати товарів або послуг за допомогою віртуальної валюти, підлягають оподаткуванню відповідно до правил, що застосовуються до спекулятивних доходів, у випадку зберігання переданої віртуальної валюти менше 6 місяців.

У Данії жоден податковий акт не стосується конкретно віртуальних валют, а доходи отримані від них оподатковуються відповідно до Данського національного податкового закону від 1922 року. У 2016-2021 роках, після рішення Данської податкової ради, з'явилося чітке розуміння щодо оподаткування віртуальних валют. У Данії будь-яке розпорядження активами є податковою подією, незалежно від того чи обмінюється віртуальна валюта чи продається. Окрім цього, у випадку припинення податкового резиденства в Данії, може виникнути оподаткування при виході з країни [42].

Якщо барті приклад ОАЕ, то вони просунулися трішки далі. У 2016 році ОАЕ створили Федеральну податкову службу, у жовтні 2017 року запровадили акцизний податок на деякі товари та з січня 2018 року ввели податок на додану вартість на всі товари та послуги в ОАЕ, щоправда з деякими обмеженими винятками. Відповідно до законодавства про податок на додану вартість продаж криптоактивів може бути операцією, що підлягає оподаткуванню. Проте, наразі Федеральна податкова служба ОАЕ не прийняла жодних офіційних нормативно-правових актів щодо криптоактивів. В ОАЕ немає податку на прибуток та корпоративного податку. Також немає встановленого розміру податку на прибуток та валютного контролю, які впливають на транскордонні платежі, де залучені криптоактиви.

Регулювання ринку віртуальних активів є вкрай важливим для створення цивілізованого ринку у цій сфері, що лише розвивається. Прийняття необхідного законодавства дасть змогу учасникам цього ринку легально провадити діяльність, розуміти своє місце на ринку, свої права та обов'язки. Наявність потужної законодавчої бази сприятиме ефективному захисту прав користувачів і інвесторів від злочинців.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РИНКУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

2.1 Динаміка розвитку віртуальних активів у світі

Віртуальні активи утворюють фундаційну основу міжнародного крипторинку, який є найдинамічніше розвинутим сектором світової цифрової економіки. Кількість криптовалют значно зросла з семи у квітні 2013 року до 22 375 наприкінці січня 2023 року. Динаміка кількості криптовалют у світі представлена на рис. 2.1.

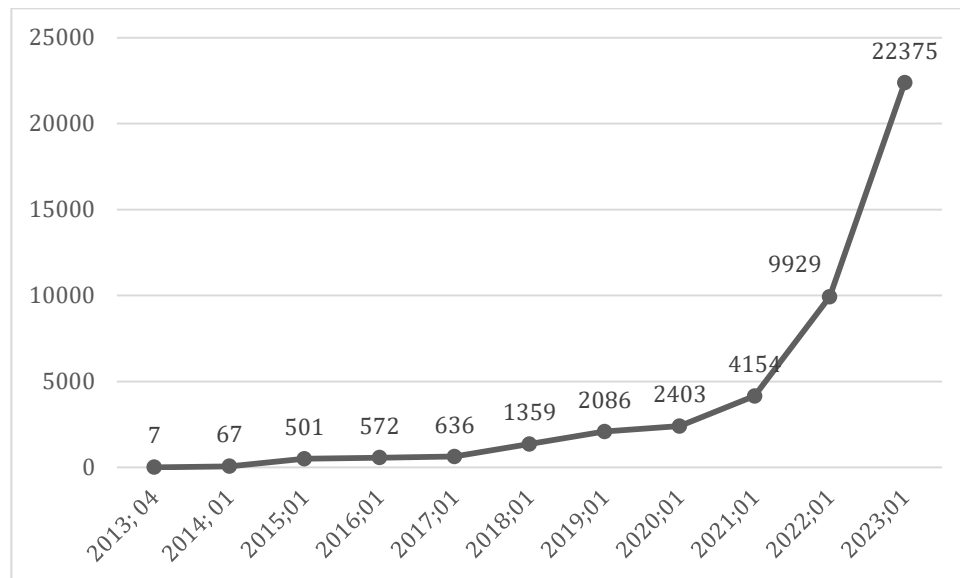

Рисунок 2.1 – Кількість криптовалют у світі протягом 2013-2023 р.р.

Джерело: розроблено автором за даними [46; 47].

Більшість криптовалют або неактивні, або припинені. Також на різних платформах можна спостерігати різну кількість криптовалют, це можна пояснити тим, що компанії дотримуються різної політики у доданні монет в рейтинг або виникають похибки у постачальників даних. Водночас, загальна кількість власників криптовалют у світі зросла з 306 млн у січні 2022 року до 425 млн у грудні 2022 року. Згідно з проведеним опитуванням Gemini про використання криптовалют за 2021 рік, то 71% власників криптовалют ідентифікують себе як європейці, 74% - чоловіки, майже три з чотирьох

(74%) власників криптовалют мають вік від 25 до 44 років. За даними глобальної сервісної IT-компанії Triple-A станом на 4 січня 2023 року в Україні криптовалютою володіють 4,3 млн осіб, або 10,3% населення [43].

Така підтримка криптовалютного сектора дозволила українським благодійним фондам забезпечити додатковий потік зборів у криптовалюті. Аналітики Crystal, які відстежують програми криптовалютних пожертв на підтримку України, відзначають, що станом на 30 листопада 2022 року було зібрано понад 184 млн дол. США криптовалютних пожертв. Найпопулярнішими криптомонетами серед донатів стали ETH, USD, BTC, SSLX, DOT [44].

Отже, зазначаємо, що таке стрімке зростання кількості криптовалют свідчить про збільшення інтересу до них. Наслідком цього стає створення різноманітних проєктів із залученням криптовалют, що дозволяє швидше впроваджувати криптовалюту у різні сфери економіки.

Важливим показником для криптовалютного сектора є капіталізація ринку. Станом на 30 червня 2023 року даний показник становив 1,2 трлн дол. США. Крипторини, який сформувався за останні 10 років, зріс до 3,2% від фондового ринку США (S&P500), 37,2 трлн дол. США. Однак обсяг коштів, які були проінвестовані в крипторини, – фіатні кошти, що заходили на ринок через шлюзи обміну, – значно нижчі. За оцінкою проведеного дослідження Ukraine Economic Outlook, сукупно на крипторини «зайшли» 331 млрд дол. США реальних коштів, і це призвело до підвищення капіталізації на 1,2 трлн дол. США на кінець червня 2023 р. і на 2,2 трлн дол. США у піковий 2022 рік [47].

На нашу думку, показник ринкової капіталізації криптовалют не є однозначним, оскільки визначається як множення ціни криптовалюти на кількість монет в обігу. І тут потрібно зазначити кілька суттєвих факторів:

- у даному показнику враховується сукупність усіх здобутих монет, незалежно від того де вони знаходяться та як використовуються;
- частина криптовалют вийшла з обігу, проте вони враховуються в

капіталізації як і раніше. Такі ситуації виникають через те, що власники могли втратити приватний ключ від гаманця або померти. Дослідження Chainalysis 2017 року показує, що від 2,3 млн дол. США до 3,7 млн дол. США BTC вийшли з обігу з моменту його створення. Це означає, що з обігу було втрачено до 20% загальної пропозиції біткоїнів;

- частина монет зберігається довгий час на холодних гаманцях і торгується на біржах рідко.

Через перераховані вище фактори, підрахувати реальну кількість криптоактивів, які знаходяться в обігу вкрай важко, а реальний показник капіталізації виходить меншим.

Тобто, варто зазначити, що капіталізація не відображає цілісної картини ринку, оскільки залежить тільки від ціни та кількості монет в обігу. Тому падіння курсу знизить капіталізацію, якщо не з'являться нові монети в обігу. Наприклад, в обігу знаходиться 100 000 монет, з ціною 10 дол. США, тоді капіталізація дорівнюватиме 1 000 000 дол. США. Якщо ж курс знизиться до 5 дол. США, то і капіталізація становитиме вже 500 000 дол. США. При цьому, це не означає що на ринку було продано половину монет від загальної пропозиції.

Волатильність криптовалют має залежність від ліквідності на біржах. Наприклад, курс може обвалитися на 50% лише через низьку ліквідність, при цьому капіталізація відображає лише повну вартість усіх монет з врахуванням падіння курсу.

Розглянемо показник баланс припливу, до першого півріччя 2023 року щороку він був позитивним для крипторинку (рис 2.2). 2021 рік став рекордним за обсягами емісії криптовалют у світових економіках. Це призвело до акумуляції 216,6 млрд дол. США коштів на крипторинку та загальної капіталізації в 2,2 трлн дол. США. Протягом 2021 року капіталізація крипторинку зросла на 190%. Проте за період з 2013 по 2021 рік було накопичено лише 329 млрд дол. США, що становить 14,9% від

загального обсягу коштів, які підтримували зростання крипторинку.

Рисунок 2.2 – Приплив коштів на крипторинки та зростання ринкової капіталізації, 2013-2023 (1-2 квартал), млрд дол. США [47]

Загальний приплив коштів на ринок можна оцінити через два показники: прямий та непрямий:

Прямий передбачає безпосередні інвестиції в крипторинки. Він включає:

- венчурні інвестиції в криптопроекти, в т.ч. приватні інвестиції «ангелів». Серед найбільших фондів: Coinbase Ventures (333 раунди), Animoca Brands (274), Digital Currency Group (243), Andreessen Horowitz (199), Pantera Capital (178);
- публічні розміщення токенів на ICO, IDO, IEO. Ключові інвестиції сконцентровані на трьох блокчейнах: Ethereum (2010 проектів, 12 млрд дол. США), BNB (2409 проектів, 6 млрд дол. США), Polygon (575 проектів, 0,7 млрд дол. США);
- інвестиції в криптопродукти через традиційні фінанси. Інвестиції інституційних та індивідуальних інвесторів у ETPs, у т.ч. інвестиційні трасти та фонди на ф'ючерси на криптовалюту. Ключові провайдери: Grayscale (14,5 млрд дол. США AUM на

початок 2023-го), CoinShares (1,4 млрд дол. США), 21Shares (0,8 млрд дол. США), Proshares (0,6 млрд дол. США);

- інвестиції в стейблкоїни. Емісія токенів, забезпечених активами. Два найбільші стейблкоїни забезпечені фіатними активами: USDC і USDT займають 89% ринку на кінець Q2 2023. Наприкінці 2022 року фіатний стейблкоїн Binance BUSD займав 14,5% ринку з піковою капіталізацією в 23,4 млрд дол. США.

Непрямий приплив включає:

- прибуток майнерів за підтвердження блоків ланцюжків BTC та ETH (до вересня 2022 року);
- чистий приплив коштів на криптобіржі, що опосередковано враховує активізацію коштів інвесторів і торкається ринку р2р переказів [47].

Ключовими категоріями припливу за 2013-2023 роки (1 квартал) були: стейблкоїни (38%, 124,6 млрд дол. США), венчурні інвестиції (36%, 117,9 млрд дол. США) та прибуток майнерів (29%, 97,3 млрд дол. США) (рис. 2.3). Відплив коштів з криптобірж у розмірі 46,1 млрд дол. США (що становить 14% у структурі) свідчить, що інвестори переміщують кошти на власні гаманці на період нестабільності на ринку та все частіше обирають децентралізовані біржі. 2021 рік став рекордним - на ринок надійшло 65,4% коштів від кумулятивного припливу за останні 10 років, а саме 216,6 млрд дол. США, порівняно з 31,2 млрд дол. США у 2020 році. Інвестиційна активність уповільнилася у 2023 році на тлі посилення монетарної політики, а також зростання економічної та геополітичної невизначеності. Це призвело до обережного ставлення інвесторів до ризикових активів.

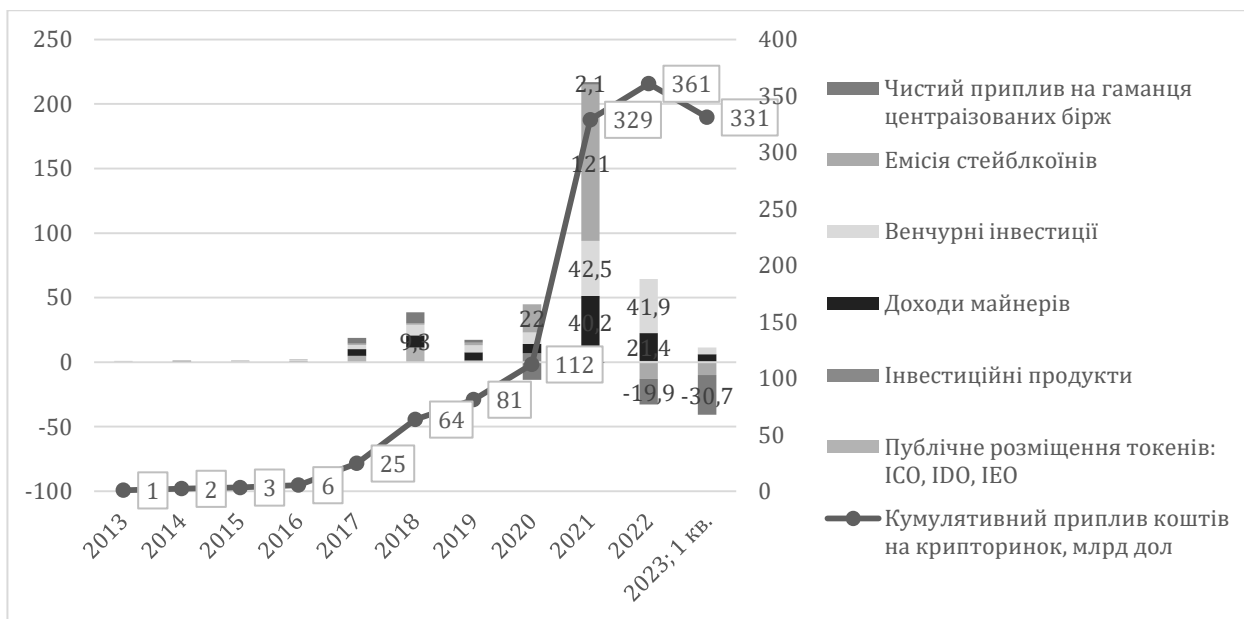

Рисунок 2.3 – Структура припливу коштів на крипторинки 2013-2023 р.р. (1-2 квартал), млрд дол. США [47]

За підсумками першого півріччя 2023 року на кожні 3,6 дол. США капіталізації крипторинку припадало 1 дол. США реальних вкладених коштів. Інші 2,6 дол. США утворилися в результаті мультиплікування вартості. За всю історію крипторинку коефіцієнт мультиплікації ніколи не опускався нижче 2,0: у 2015 році він становив 2,1, у 2018 - 2,0, а у 2022 - 2,2. Навіть у кризові роки після спаду, капіталізація криптовалют зупинялася на позначці, що становила 2,0-2,2 рази більше реально вкладених коштів.

Динаміку мультиплікатора припливу коштів на крипторинки можна спостерігати на рис. 2.4.

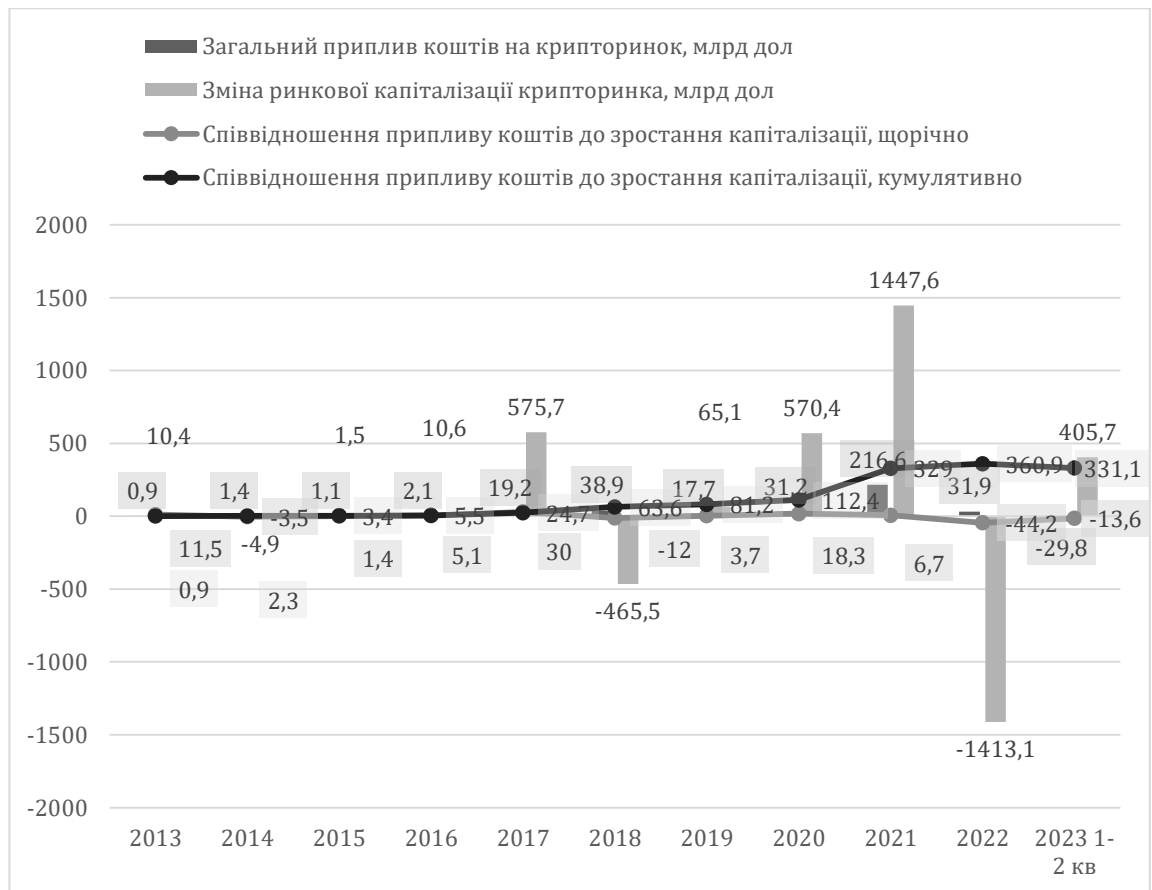

Рисунок 2.4 – Мультиплікатор припливу коштів на крипторинки, 2013-2023 р.р. (1-2 квартал) [47]

Станом на 2023 рік коефіцієнт мультиплікації зріс до 3,6х, що близько до показників 2016 року та середини 2020 року напередодні активного зростання ринку. Варто відзначити, що капіталізація крипторинку непрямо корелює з припливом коштів на ринок щорічно. Наприклад, у 2018 році за позитивного балансу припливу в 39 млрд дол. США капіталізація скоротилася на 466 млрд дол. США. А в 2020 році при схожому припливі в 31 млрд дол. США капіталізація ринку зросла на 570 млрд дол. США. Динаміку основних показників обігу віртуальних активів можна переглянути у Додатку Б табл. Б.1 [47].

Повертаючись до показника ринкової капіталізації віртуальних активів, то він зріс з 10,3 млрд дол. США у 2013 році до 1 076,6 млрд дол. США у січні 2023 року, або приблизно до 2% сукупної капіталізації Нью-Йоркської фондової біржі (NYSE) та NASDAQ5.

Найбільш популярними та висококапіталізованими криптовалютами є

Bitcoin та Ethereum. На кінець 2022 року на Bitcoin та Ethereum припадало близько 40% та 18% загальної ринкової капіталізації віртуальних активів відповідно. (рис. 2.5). Протягом 2017-2021 років спостерігалось стрімке зростання вартості цих криптовалют: вартість 1 BTC зросла з 1000 дол. США до 60000 дол. США, а вартість 1 ETH - з 8 дол. США до 4600 дол. США. Однак у 2022 році на крипторинку спостерігається спад: вартість Bitcoin впала до 16000 дол. США, а Ethereum - до 1070 дол. США [48]. Це пов'язано із загальною нестабільністю на світових фінансових ринках через війну в Україні, інфляцію та підвищення процентних ставок центробанками.

Водночас експерти прогнозують, що довгостроковий потенціал крипторинку залишається високим. Попит на криптовалюти як альтернативний засіб збереження капіталу та платежів буде зростати. Крім Bitcoin та Ethereum, перспективними вважаються криптовалюти Solana, Cardano, Polkadot.

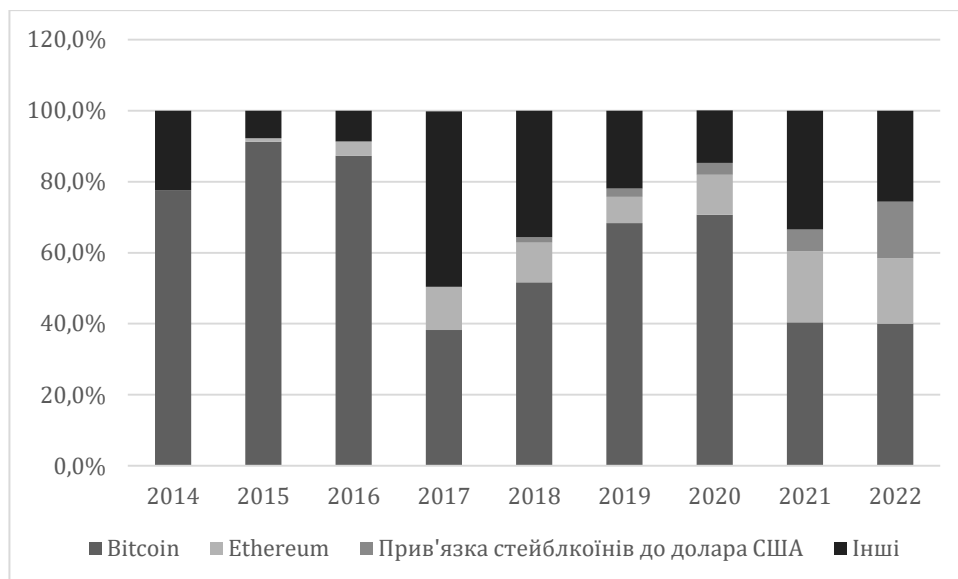

Рисунок 2.5 – Розподіл ринкової капіталізації основних криптовалют на кінець періоду (2014-2022) [46]

Примітка. До стейблкоїнів, прив'язаних до дол. США, належать Tether, USD Coin та Binance USD.

З наведених нижче рис. 2.6 видно, що вартості криптоактивів досить волатильні та нестабільні. На це могли повпливати такі фактори як регуляторні рішення, технічні аспекти, медійні новини, геополітичні та

економічні фактори.

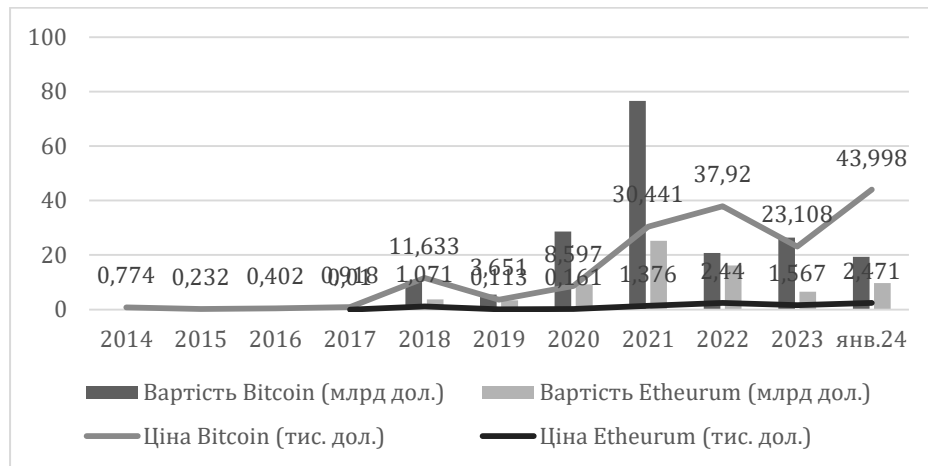

Рисунок 2.6 – Динаміка зміни вартості Bitcoin та Ethereum 2014-2024 (січень), млрд дол. [46]

Якщо розглядати інвестування в криптовалюти, то воно відкриває нові можливості, проте несе й значні ризики. Інвесторам варто бути готовими до надзвичайно високої волатильності на цьому ринку. Крім того, існують технологічні ризики, пов'язані безпосередньо з криптовалютами, а також можливі регуляторні обмеження та загроза кібератак. Отже, дуже важливо ретельно аналізувати криптопроекти, розуміти технології, що лежать в їхній основі, та відповідально підходити до визначення обсягів інвестування з огляду на власні цілі та ставлення до ризиків. Лише зважені інвестиції в криптовалюти з урахуванням усіх чинників дадуть змогу отримати потенційний прибуток за прийняттого рівня ризику.

Однією з переваг додавання криптовалют до інвестиційного портфеля є диверсифікація, котра дає змогу зменшити ризики, пов'язані з можливим падінням традиційних ринків. Крипторинок має власну динаміку, незалежну від фондового чи інших традиційних ринків. Отже, у періоди спаду на останніх криптоактиви можуть демонструвати зростання, компенсуючи потенційні втрати та забезпечуючи стабільність доходу. Крім того, криптовалюти відкривають доступ до нових інвестиційних можливостей з потенційно високим прибутком. Проте, незважаючи на переваги диверсифікації, крипторинок лишається надзвичайно волатильним. Тому інвесторам варто ретельно аналізувати ризики і мати стратегію управління

ними. Зважене додавання криптоактивів до портфеля може бути ефективним інструментом оптимізації прибутку та ризику.

Криптовалюти набувають дедалі більшого поширення у корпоративних фінансах по всьому світу. Компанії використовують їх для інвестицій, розрахунків та інших операцій. Це новий напрямок, який несе певні ризики через відсутність регулювання та нестабільність курсів криптоактивів. Проте значний потенціал криптовалют у сфері залучення інвестицій, оптимізації розрахунків та підвищення ліквідності стимулює дедалі більше компаній інтегрувати їх у свою фінансову діяльність. Криптоактиви поступово стають невід'ємною частиною сучасних корпоративних фінансів, попри наявні виклики.

Згідно з дослідженням Deloitte, станом на кінець 2022 року 2 352 американські компанії вже приймали Bitcoin [49]. Згідно з опитуванням Deloitte, в якому взяли участь 2000 топ-менеджерів споживчих компаній США, торговці впроваджують платежі в цифровій валюті з надією отримати конкурентну перевагу на ринку і з вірою в те, що використання цифрової валюти буде продовжувати розширюватися [49]. Великі бренди приймають клієнтські платежі в біткоїнах для купівлі всього - від продуктів до авіаквитків. Деякі спортивні команди та асоціації не лише приймають криптовалюту, але й вивчають можливість використання не взаємозамінних токенів (NFT), щоб створити більш захоплюючий досвід для вболівальників [40]. Все більше роздрібних торговців приймають біткойн, щоб отримати доступ до додаткових клієнтів, які вважають за краще платити в такий спосіб. Використання криптовалют і цифрових активів стає все більш поширеним у різних комерційних та інвестиційних сферах.

Компанія, яка розглядає можливість використання криптовалюти повинна поставити собі запитання: «Чи тримаємо ми криптовалюту на своєму балансі, чи просто приймаємо платежі з використанням криптовалюти?» Щоб визначити відповідний шлях для бізнесу, потрібно розглянути, як він узгоджується з бізнес-цілями компанії. Проаналізувати

потенційні переваги, недоліки, витрати, ризики, системні вимоги тощо [49].

Деякі компанії використовують криптовалюту лише для спрощення платежів. Одним із способів спрощення платежів є проста конвертація криптовалюти у фіатну валюту і навпаки для отримання або здійснення платежів, не торкаючись її. Іншими словами, компанія використовує підхід "без рук", використовуючи постачальника послуг для здійснення конвертації і, таким чином, тримаючи саму криптовалюту поза обліком [49].

З іншого боку, інші компанії, які наразі використовують криптовалюту "на практиці", користуються послугами сторонніх зберігачів. Якщо компанія готова вийти за рамки простої підтримки криптоплатежів і має намір розширити використання криптовалют в операційній діяльності та казначействі - іншими словами, піти практичним шляхом - вона може отримати значне збільшення переваг, а також зменшити кількість технічних питань, які потрібно вирішити [49].

Використання криптовалют в бізнесі відкриває нові можливості, але також створює певні виклики. Це інноваційний напрямок з великим потенціалом, але і з невизначеними ризиками. Тому компанії, які планують інтегрувати криптоактиви у свою діяльність, мають чітко усвідомлювати мету такого кроку і ретельно проаналізувати всі пов'язані з цим питання. Використання криптовалют вимагає зваженого стратегічного підходу, розуміння переваг і загроз, а також планування заходів з мінімізації ризиків. Тільки так можна ефективно та безпечно інтегрувати криптоактиви в діяльність компанії.

2.2 Оцінка процесу впровадження електронних грошей (CBDC)

Розвиток інновацій у фінансовій сфері вимагає змін у грошовій системі, зокрема використання нових платіжних інструментів в розрахунках. Важливе місце серед них займають електронні гроші. Наразі електронні

гроші активно розвиваються як важливий елемент фінансової інфраструктури будь-якої країни. Вони є перспективним та зручним платіжним інструментом, значно спрощують грошовий обіг, скорочуючи транзакційні витрати на реалізацію товарів і послуг.

Закон України «Про платіжні послуги» ст.1 п.14 визначає електронні гроші як одиниці вартості, що зберігаються в електронному вигляді, випущені емітентом електронних грошей для виконання платіжних операцій (у тому числі з використанням наперед оплачених платіжних карток багатоцільового використання), які приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж їх емітент, та є грошовим зобов'язанням такого емітента електронних грошей [51]. Тобто, електронні гроші це запис на електронному рахунку їх емітента (банка), який підкріплений реальними фізичними грошовими засобами, які в будь-який момент, за вимогою власника рахунку, можуть бути обміняні на паперовий еквівалент або допущені власником у платіжних операціях.

Електронна валюта є окремим видом електронних грошей, яка за своєю природою схожа до поняття криптовалюти та фактично базується на системі CBDC (Central Bank Digital Currencies). Право випускати електронну валюту надається лише центральному банку країни. Головною ідеєю її запуску є надання національній електронній валюті статусу повноцінного еквівалента фідучіарних грошей, які можуть використовуватися у будь-яких транзакційних операціях, за бажанням власника. Впровадження електронної валюти надає для центральних банків як певні переваги так і ризики:

1. Підвищення рівня операційної стійкості грошей. За неможливості використання готівки, електронна валюта може стати гідною альтернативою з набагато вищим рівнем зручності її використання. Проте виникає питання автономності CBDC-систем: якщо попит на електронну валюту перевищить традиційну, залежність від електропостачання та інтернету викликає занепокоєння. Важливо підкреслити ймовірність зростання кібер-ризиків, адже користувацька безпека грошових резервів безпосередньо залежить від

надійності механізмів захисту в кібер-просторі.

2. Створення умов для підвищення рівня фінансової інклюзії. Запуск електронної валюти може суттєво розширити доступ населення до фінансових послуг, однак існує ризик, що частина залишиться поза межами диверсифікації диджитал систем через різні суспільно-економічні фактори та особливості, притаманні конкретній країні. Втім, очевидно, що вкладені в розвиток CBDC кошти та потреба забезпечення рівня їх корисності створять стимули для реформування й інших соціо-фінансових сфер [52].

3. Можливість відслідковування транзакційних операцій та динаміку грошового обороту в режимі реального часу. Це дозволить розширити рамки фінансової звітності та надасть центральним банкам додаткову базу даних для вирішення поточних проблем та прогнозування майбутніх. Однак постає питання, чи виникне попит на цифрову валюту серед населення країн, економіки яких зазнають згубного впливу корупції, бюрократії та уникнення оподаткування? У такій ситуації існують два варіанти розвитку: повна модернізація фінансової та грошово-кредитної системи країни або ж відмова від ідеї CBDC як потенційно перспективної.

Впровадження електронної валюти на світовому грошовому ринку згідно з даними звіту Аналітичного центру Atlantic Council щодо CBDC, вказують наступне: зараз понад 130 країн працюють над CBDC. Сукупно ці держави виробляють 98% світового ВВП. Це досить значне зростання у порівнянні з травнем 2020 року, коли у цьому напрямі працювало лише 35 країн. 64 країни перебувають на просунутій стадії дослідження (розробка, пілотний проєкт або запуск). 19 країн G20 зараз перебувають на просунутій стадії розвитку CBDC. З них 9 країн вже реалізують пілотні проєкти. Майже кожна країна G20 досягла значного прогресу та інвестувала нові ресурси в ці проєкти протягом останніх шести місяців. 11 країн повністю запустили цифрову валюту. Європейський центральний банк знаходиться на шляху до початку пілотного впровадження цифрового євро. Понад 20 інших країн зроблять кроки до пілотування своїх CBDC у 2023 році. Австралія і Таїланд

мають намір продовжити пілотне тестування. Індія та Бразилія планують запуснути їх у 2024 році. У США прогрес у створенні CBDC для роздрібних клієнтів призупинився. Однак інші банки G7, включаючи Банк Англії та Банк Японії, розробляють прототипи CBDC і консультують державний і приватний сектори з питань конфіденційності та фінансової стабільності. США просуваються вперед у розвитку оптових (міжбанківських) CBDC. Після вторгнення Росії в Україну та запровадження санкцій G7, розвиток оптового CBDC подвоївся. Наразі існує 12 транскордонних оптових проєктів CBDC [53].

Перший повноцінний запуск в обіг електронної національної грошової одиниці здійснив у жовтні 2020 року Центральний банк Багамських островів. Електронна валюта має назву «Піщаний Долар». Її цілями є: 1) створення більш ефективних платіжних систем з більш безпечними транзакціями та коротшим часом розрахунків; 2) підвищення фінансової інклюзії та ширшого доступу; 3) зниження вартості платежів; 4) посилення контролю за відмиванням грошей, боротьба з підробками та іншою незаконною діяльністю. У серпні 2023 року в обігу перебувало понад 1 076 000 «Піщаних Доларів». Приблизно 15% «Піщаних Доларів» було розповсюджено серед споживачів через рекламні програми. Загалом, Центральний банк Багамських островів планує роздати 1 млн «Піщаних Доларів» тим, хто першим приєднався до системи, до кінця 2024 року. Станом на серпень 2023 року близько 113 000 мешканців Багамських островів відкрили гаманець у «Піщаних Доларах», а майже 1 700 підприємств мали доступ до торговельних послуг через ліцензованих Центральним банком постачальників платіжних послуг. Протягом 2023 року Центральний банк здійснив низку технічних змін, спрямованих на покращення користувацького досвіду, функціональності гаманців і платежів та інтероперабельності між комерційними банками, включаючи двосторонній зв'язок між банківською системою через Автоматизовану клірингову палату [54].

На рис. 2.7 можна спостерігти динаміку вартості «Піщаного Долара».

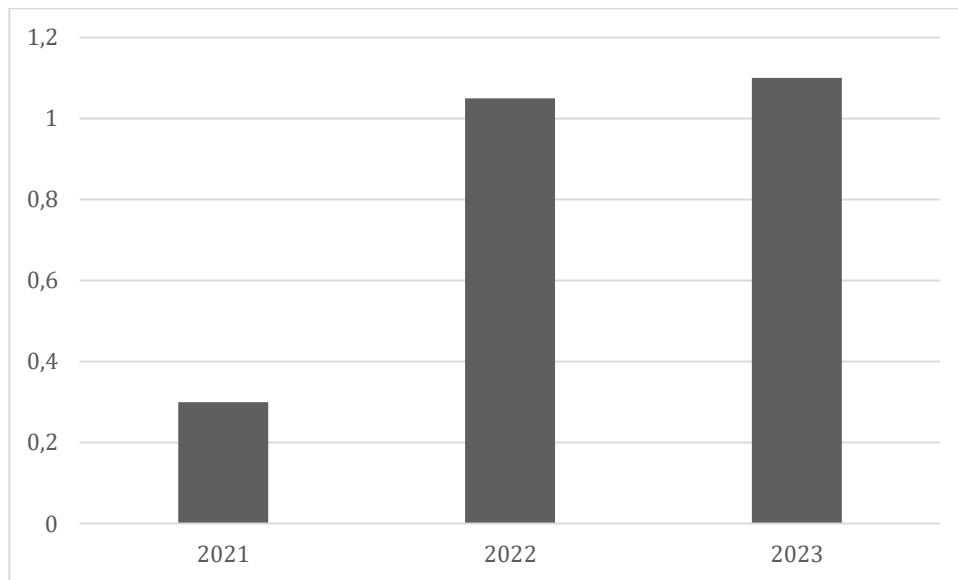

Рисунок 2.7 – Вартість «Піщаного Долара» в обігу [55]

Вартість «Піщаного долара» в обігу зросла до 1,1 млн дол. США у 2023 році з лише 0,3 млн дол. США у 2021 році. Значне зростання, яке відбулося у 2022 році також спостерігається і в зростанні кількості власників гаманців, доступних для «Піщаного Долара» 98 551 з 33 470 у 2021 році. За підрахунками Центрального банку Багамських островів, очікуваний термін корисного використання, протягом якого «Піщаний Долар» повинен пройти процес повної амортизації, складає 5 років [55]. Отже, з наведених вище даних, робимо висновок, що протягом наступних трьох років наявні усі шанси на те, щоб амортизувати повну вартість проєкту. Також, варто зазначити, що реакція населення на запровадження цифрової національної валюти була і залишається позитивною, що підтверджує її перспективність. Особливо це стосується розвитку банківської системи, адже потреба у витратах на забезпечення фізичного доступу клієнтів до відділень значно зменшиться, якщо не зникне повністю. Це дозволить комерційним банкам зосередитися на питаннях функціональної диверсифікації та розширення попиту на свої послуги.

При цьому досвід Китаю є ще більш яскравим.

З моменту запуску пілотного проєкту e-CNY наприкінці 2019 року кількість населених пунктів, що беруть участь у ньому, постійно збільшується і наразі охоплює 26 населених пунктів у 17 провінціях. Станом

на кінець червня 2023 року кількість транзакцій в e-CNY досягла 950 млн на загальну суму 1,8 трл китайських юанів. Обсяг e-CNY в обігу в материковому Китаї досяг 16,5 млрд юанів, хоча це лише 0,16% готівки в обігу в материковому Китаї. Було створено 120 млн гаманців.

Протягом 2023 року центральний банк та установи-учасники продовжували досліджувати практичне застосування e-CNY, що сприяло подальшим інноваціям. Деякі з ключових сценаріїв використання включають:

- купівля фінансових продуктів за допомогою e-CNY;
- залучення коштів в e-CNY у зв'язку з випуском корпоративних облігацій (750 млн юанів);
- виплати заробітної плати в ряді організацій державного сектору;
- пілотний проєкт з транскордонного використання e-CNY, в рамках якого відвідувачі з материкового Китаю можуть використовувати e-CNY в торгових точках САР Гонконг; та
- запуск спеціальних апаратних гаманців для великих міжнародних спортивних подій.

На додаток до використання в роздрібній торгівлі, існує міжгалузева та міжюрисдикційна співпраця для сприяння використанню e-CNY, наприклад, кілька великих банків співпрацювали з телекомунікаційними компаніями:

- кілька великих банків співпрацювали з телекомунікаційними операторами для запуску апаратного гаманця на основі SIM-картки з підтримкою NFC;
- співпраця з філіями іноземних банків у Китаї, щоб дозволити корпоративним клієнтам банку збирати платежі від своїх клієнтів в e-CNY, підвищуючи ефективність та полегшуючи звірку шляхом надання консолідованих звітів торговців з деталізованими транзакціями в e-CNY через платформу цифрового банкінгу банку;
- спеціальна ініціатива, спрямована на надання можливості

громадянам САР Гонконг отримати апаратний гаманець e-CNY (через апаратний гаманець самообслуговування) та місцеві кошти, використовуючи сховище цінностей САР Гонконг.

На технологічному рівні продовжується вдосконалення допоміжних компонентів: запущено нову версію додатку для гаманця, яка включає можливість для іноземних користувачів "попередньо поповнювати" свої гаманці за допомогою кредитних карток, а також інші функції для оплати комунальних платежів, сплати податків і взаємодії з додатками для покупок. Більш того, використання смарт-контрактів широко досліджується, включаючи такі функції, як "зберігання коштів", щоб забезпечити автоматичний умовний платіж на користь конкретного одержувача (наприклад, постачальника послуг, субсидії, погашення кредиту тощо), щоб зменшити ризик "передоплати", захистити споживачів і забезпечити цільове використання коштів (наприклад, у контексті надання субсидій) [54].

В Україні також розвивається напрямок цифровізації національної валюти. За даними рейтингу PwC Global CBDC Index 2023, Україна посіла позицію №2 поміж проєктів запровадження CBDC для використання фізичними особами, у 2022 році Україна посідала шосте місце, при цьому її індекс залишився незмінним (рис. 2.8) [54].

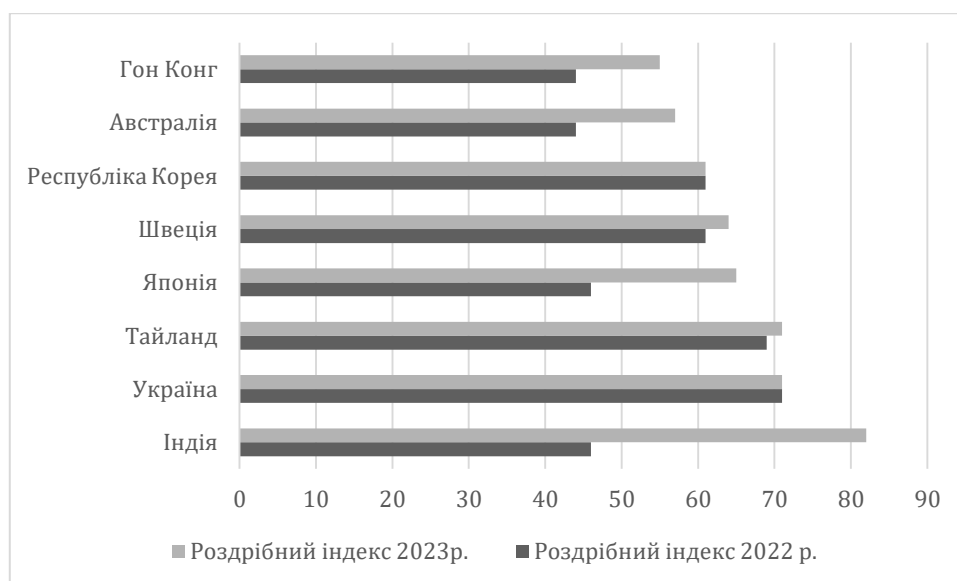

Рисунок 2.8 – Рейтинг країн з найбільш динамічними проєктами запровадження CBDC для використання фізичними особами, п., 2021-2022

рр. [54].

Починаючи з 2016 року Національний банк України досліджував потенціал та технологічні можливості України у створенні е-гривні. При цьому, західні експерти оцінюють український грошовий ринок найбільш підготовленим до впровадження цифрової валюти серед усіх інших країн Європи.

У 2018 році було проведено пілотний тест (закритий) е-гривні. На практичному етапі (вересень-грудень 2018 р.) було випущено в обіг 5443 цифрові гривні. Учасники робочих груп здійснили 391 операцію з ними. Суми операцій, здійснених під час пілотного тесту використання е-гривні можна спостерігати на наведеному нижче рис. 2.9.

Рисунок 2.9 – Суми операцій (грн.), здійснених під час пілотного тесту використання е-гривні (станом на 15.12.2018) [37]

Як видно з рис. 2.9, найбільші суми операцій припадали на поповнення електронних гаманців та перекази коштів на рахунок благодійної допомоги військовим у зоні ООС. До участі у пілотному тестуванні було також залучено популярного оператора мобільного зв'язку LifeCell. Успішні результати цих тестувань підтверджують життєздатність проекту.

Незважаючи на реальні успіхи пілотного тесту з точки зору технологічної перспективи, станом на кінець 2018 року НБУ ще не володів

конкретними аналітичними даними для оцінки перспективи попиту. Саме тому у 2021 році НБУ провів опитування серед 100 провідних експертів українського фінансового ринку. Згідно з результатами, 60% респондентів вважають, що користувачами е-гривні мають бути фізичні/юридичні особи та банки (для міжбанківських переказів); 36% вбачають доцільним використання е-гривні лише фізичними та юридичними особами; решта 4% допускають використання е-гривні виключно для міжбанківських розрахунків [37].

Щодо питання про альтернативу, яку може становити е-гривня у разі її використання для роздрібних безготівкових платежів, респонденти надали такі відповіді (див. рис. 2.10):

Рисунок 2.10 – Е-гривня – альтернатива на грошовому ринку [37]

Незважаючи на те, що однією з основних цілей впровадження е-гривні НБУ вбачає скорочення обсягу готівки, на думку експертів найбільш перспективною є альтернатива заміщення цифровою валютою саме електронних грошей. Готівка у пріоритетному ряді респондентів посідає третє місце. Водночас, варто зауважити, що жоден із запропонованих НБУ варіантів не оцінений експертами менш ніж у 45%. На нашу думку, така реакція фінансових фахівців може свідчити про: за умов ефективного впровадження та оперативного реагування НБУ, е-гривня має шанси зайняти

певну частку на ринку кожної форми грошей. Передусім варто очікувати адекватного попиту як гідної заміни електронних грошей. Але з огляду на оцінку українського фінансового ринку як найбільш готового до впровадження цифрової валюти, доцільно припустити і розширення проєкту.

Якщо розглядати перспективи е-гривні з точки зору готовності користувачів повністю перейти, а НБУ оперувати виключно новою формою грошей, варто згадати досвід українців при запуску застосунку "Дія". Спираючись на користувацький досвід, відгуки та реакцію іноземних експертів, можна стверджувати: на сьогодні у світі не існує повноцінних конкурентоспроможних альтернатив "Дії" - безсумнівним є ІТ-потенціал України, зосереджений в руках уряду. Популярність "Держави у смартфоні" також доводить готовність українського суспільства до цифрових нововведень у відносинах з державою.

Не менш важливим є питання потенційного впливу цифрової валюти на макроекономіку. Пілотний тест 2018 року об'єктивно не дав змоги оцінити взаємозв'язок між цифровізацією грошової одиниці та макропроцесами. Втім очевидно, що впровадження е-гривні за будь-якою моделлю стане початком реструктуризації банківської системи. Варто розглянути два основні ризики: неконтрольовані інфляційні коливання та криза ліквідності. Щодо першого, НБУ стверджує про неможливість інфляції, адже емісія е-гривні контролюватиметься. Проте аспект ліквідності турбує, адже без реального впровадження оцінити такі процеси складно. Криза ліквідності вплине на стійкість фінансової системи. Тобто цифровізація може як принести успіх, так і запустити кризу з соціально-економічними наслідками.

Наразі, через повномасштабне військове вторгнення від 24 лютого 2022 року, НБУ з об'єктивних причин був змушений тимчасово заморозити проєкт е-гривні. Втім, перспективи його розвитку не варто вважати скасованими – після завершення геополітичної кризи, спричиненої країною агресором, дослідження у цій галузі модернізації української національної валюти буде відновлено.

2.3 Протидія фінансовим злочинам та шахрайству у сфері віртуальних активів

Ринок криптовалюти динамічно розвивається, кількість транзакцій щодня зростає. Транзакції з криптовалютою суттєво відрізняються від традиційних фінансових операцій через банки чи електронні гроші, адже для функціонування криптовалюти не потрібен централізований регулятор. Вся інформація про транзакції зберігається у відкритому реєстрі на основі технології блокчейн. Власники криптогаманців вважаються анонімними, бо кожна транзакція реєструється з унікальним номером, прив'язаним до електронного гаманця, а особа залишається прихованою. Часто криптогаманці відкривають на вигаданих осіб. Саме анонімність робить криптовалюту популярним засобом розрахунку у злочинних колах.

Неодноразово на ризик використання блокчейн-технології звертав увагу Європол [57]. У щорічному звіті за 2023 рік щодо загроз з боку організованих злочинних угруповань в інтернеті було зазначено, що кіберзлочинці, які займаються кібератаками та пов'язаними з ними послугами, а також ті, хто торгує та адмініструє темні інтернет-ринки, здійснюють свої фінансові операції майже виключно в криптовалютах. Незаконні використання криптовалют переважно пов'язані з відмиванням грошей, торгівлею забороненими товарами чи послугами та шахрайством [58].

Однією з найпоширеніших схем відмивання коштів є створення віртуальної компанії, яка приймає криптовалюту як оплату за послуги. Схема виглядає так:

- реєструється фірма, що може приймати криптовалюту як платіж;
- проводиться анонімна транзакція на рахунок цієї фірми;
- фірма конвертує отриману криптовалюту в національну валюту.

Таким чином, гроші, отримані фірмою як оплата за послуги, є цілком легальними. При цьому справжній власник коштів ніколи не реєструє таку фірму на себе. Замість цього знаходять «підставну особу», не пов'язану зі злочинцем. У разі викриття, вся відповідальність лягає на цю людину, а справжній власник починає схему спочатку [59 с.231].

Криптові біржі також можуть бути інструментом для злочинів з криптовалютою. Окрім популярного біткоіну існують й інші криптовалюти - лайткоін, Ethereum, Ripple та інші. Поширеною схемою є змова трейдерів, аби переконати інвесторів у перспективності певної монети, в тому числі за допомогою ЗМІ. Після досягнення бажаної ціни, учасники маніпуляцій продають заздалегідь придбані монети, припиняють "розкрутку", внаслідок чого ціна падає до попереднього рівня. Так інвестори, що повірили в перспективність та придбали таку криптовалюту, зазнають збитків.

Наразі за криптовалюту можна придбати широкий спектр нелегальних товарів та послуг. Вона використовується для оплати замовних злочинів, покупки та розповсюдження порнографії, незаконного обігу зброї, наркотиків, органів та тканин людини, торгівлі людьми, підроблених документів, контрафактних ліків, фінансування екстремізму й тероризму тощо. Можливість анонімного транскордонного переказу коштів та подальшого їх переведення в готівку створює високі ризики використання криптовалюти для відмивання злочинних доходів чи фінансування тероризму.

Існують різновиди криптовалют, як-от Monero, що забезпечують конфіденційність транзакцій шляхом змішування даних про попередні операції. Такі схеми часто використовують злочинці - наркодилери, торговці зброєю, терористи, торговці людьми та корупціонери. Шифрування криптотранзакцій ускладнює їх відстеження правоохоронцями. При цьому законодавство багатьох країн не відповідає реаліям і не містить інструментів протидії злочинам з криптовалютою. Наприклад, неможливо зупинити шахрайську схему шляхом захоплення серверів, оскільки їх просто немає.

Жодного адміністратора не можна заарештувати, адже система децентралізована і керується тисячами людей з усього світу.

Аналіз судових справ та статистики правоохоронних органів вказує на високий рівень розповсюдження таких злочинів як шахрайство та вимагання з використанням криптовалюти. Кількість подібних злочинів неухильно зростає. Ці злочини мають високий рівень суспільної небезпеки, адже заподіюють значну шкоду як особистості, так і суспільству та державі.

З точки зору протидії відмиванню коштів, регуляторні вимоги до віртуальних активів по суті однакові як для фіатної валюти, так і для матеріальних активів. Найважливішим аспектом усіх програм з протидії відмиванню коштів є те, що вони повинні бути розроблені таким чином, щоб запобігти використанню злочинцями глобальної фінансової системи для відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, незалежно від того, чи це фіатна валюта, чи криптовалюта. Таким чином, команди з протидії відмиванню коштів у фінансових установах повинні відповідати однаковим стандартам, незалежно від типу активів. Якщо традиційна фінансова установа вирішує обслуговувати своїх клієнтів за допомогою цифрових активів, вона не може застосовувати інший стандарт комплаєнсу, навіть якщо інструменти, що використовуються для моніторингу транзакцій та інших видів діяльності, відрізняються для віртуальних активів [60].

На міжнародному рівні регуляторні юрисдикції впроваджують або розглядають правила щодо криптовалют та інших віртуальних активів. Наприклад, хоча криптовалюта була повністю легалізована у 20 країнах, проаналізованих Атлантичною радою, включаючи США, Канаду, Великобританію, Австралію, Німеччину, Японію та Сінгапур, лише 14 країн наразі мають законодавство у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, яке поширюється на криптовалюту. Як і у випадку з будь-якою новою технологією, темпи регулювання не встигають за темпами впровадження, а розрізненість правил у різних юрисдикціях додає проблем з дотриманням вимог для установ з глобальними операціями [61].

Відмивання грошей у криптовалюті, як правило, пов'язане з двома типами мережевих організацій і сервісів [62]:

1. Посередницькі послуги та гаманці: До них можуть належати особисті гаманці (також відомі як нехостингові гаманці), міксери, даркнет-ринки та інші послуги, як законні, так і незаконні. Криптозлочинці зазвичай використовують ці сервіси для тимчасового зберігання коштів, приховування їх руху або обміну між активами. Протоколи DeFi також використовуються незаконними суб'єктами для конвертації коштів, але вони не є ефективним засобом приховування руху коштів.

2. Fiat off-ramps: Це сервіси, які дозволяють обмінювати криптовалюту на фіатну валюту. Це найважливіша частина процесу відмивання грошей, оскільки кошти більше не можна відстежити за допомогою аналізу блокчейну після того, як вони потрапляють до сервісу - тільки сам сервіс може бачити, куди вони йдуть далі. Крім того, якщо кошти конвертуються в готівку, їх можна відстежити лише за допомогою традиційних методів фінансових розслідувань. Більшість фіатних офшорів - це централізовані біржі, але цю функцію можуть виконувати також P2P-біржі та інші сервіси.

Україна займає 4-те місце в світовому рейтингу за кількістю вчинених шахрайств з криптовалютою. Згідно з даними Chainalysis (рис. 2.11) у 2022 році кіберзлочинці відмили історичний максимум криптовалюти – 23,8 млрд дол. США проти 14,2 млрд дол. США у 2021 році. Найбільшими одержувачами нелегальної криптовалюти стали основні централізовані біржі, на які припало трохи менше половини всіх коштів, надісланих з нелегальних адрес. Це характерно не лише тому, що такі біржі зазвичай вживають заходів для дотримання вимог законодавства, зокрема повідомляють про підозрілу діяльність та блокують відповідних користувачів. А ще тому, що саме на цих майданчиках незаконно отримана криптовалюта може бути конвертована у готівкові кошти.

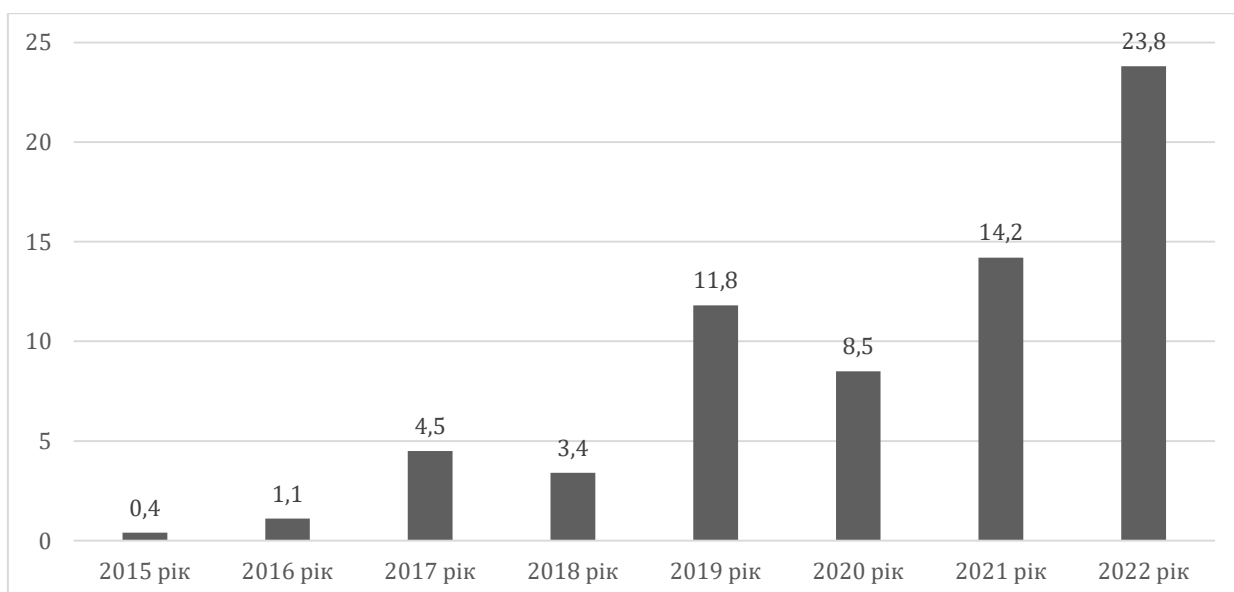

Рисунок 2.11 – Загальна вартість відмиваної криптовалюти, 2015-2022 р.р. у млрд дол. США [62]

Значним фактором викрадених коштів стали протоколи децентралізованих фінансів (DeFi), які отримали більше незаконних коштів, ніж будь-коли раніше. Дана тенденція спостерігалася і у 2020 році. Проте кіберзлочинці використовують DeFi не для приховування фінансових потоків. Навпаки, на відміну від централізованих сервісів, вся активність тут прозора фіксується в блокчейні. Також протоколи DeFi не дозволяють конвертації кріпти у фіатні гроші. Отже, ці кошти ймовірно переміщуються через інші сервіси, включно з фіатними платформами. І майже все використання DeFi для відмивання здійснюють хакери, що крадуть криптовалюту [62].

Хакери, які володіють викраденою криптовалютою, є єдиною кримінальною категорією, яка надсилає найбільше коштів на DeFi-протоколи - 57,0%. 2022 рік був величезним роком для хакерських атак, тому ці кіберзлочинці майже одноосібно змогли спричинити загальне зростання використання протоколів DeFi для відмивання грошей. На ці цифри також впливає той факт, що самі DeFi-протоколи були найбільшою мішенню для хакерських атак у 2022 році.

Популярність криптовалюти серед злочинців пояснюється відсутністю чітких правових норм, які б регулювали обіг криптоактивів та встановлювали

межі їх безпечного використання. Досі не вироблено юридичних параметрів для цього нового фінансового інструменту, що й створює сприятливі умови для зловживань у кримінальному середовищі.

Наразі у світовій практиці відсутній єдиний підхід до правового регулювання криптовалют. Країни обирають різні шляхи в цьому питанні. Розглянемо декілька прикладів.

У Великій Британії криптовалюти прирівнюються до власності, але не вважаються формою грошових коштів. Для проведення діяльності постачальники послуг з обміну криптоактивів та постачальники послуг зі збереження гаманців мають бути зареєстровані в Управлінні з фінансового регулювання та контролю Сполученого Королівства. Вони також повинні дотримуватись чинних вимог згідно з Положенням від 22.06.2017 року № 692 «Про відмивання коштів, фінансування тероризму та переказ коштів (Інформація про платника)», у тому числі зобов'язання щодо [20]:

а. вживання відповідних заходів для виявлення та оцінки ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму, на які наражається господарська діяльність, встановлення та підтримання політики, контролю та процедури для пом'якшення та ефективного управління такими ризиками;

б. проведення належної перевірки клієнтів для ідентифікації клієнтів, перевірки їхньої особи, а також оцінки мети та характеру майбутніх ділових відносин чи операцій.

У Німеччині криптоіндустрію регулюють дві структури - Управління фінансового нагляду BaFin та центральний банк. Криптовалюти розглядаються як "розрахункові одиниці", придатні для оплати за умови отримання офіційного дозволу регулятора. З січня 2021 року були дозволені операції онлайн-банкінгу, пов'язані з криптоактивами. Банки отримали право зберігати електронні гроші у цифровій формі [20].

Діяльність регуляторів США в основному зосереджена на захисті американських інвесторів від шахрайських та недобросовісних криптопроектів, що не відповідають встановленим вимогам.

Уряд Китаю зайняв жорстку позицію щодо криптовалют, заборонивши не лише торгівлю ними, а й майнінг. Це спричинило міграцію майнерів та падіння курсів провідних криптовалют. З початку 2022 року біткоїн подешевшав на 25%, втративши 40% пікової вартості листопада 2021, коли ціна сягала 69 000 дол. США. Ринкова капіталізація сектору вперше перевищила 2 трлн дол. США.

Заборона в Китаї спричинила перенесення майнінг-бізнесу до США та інших країн. Частка азійської біржі Huobi впала з 15% до 5%, а американських FTX і Coinbase зросла з 1% до 10% та з 9% до 14% відповідно [63].

З Китаю велику кількість майнінг-обладнання було переміщено до Казахстану, де зараз воно також простоє. Протести на початку року в Казахстані, який зосереджує близько шостої частини світового майнінгу, також негативно позначилися на курсі біткоїна. Адже вартість криптовалюти формується з урахуванням витрат на обладнання та електроенергію. З огляду на низькі тарифи та відсутність регулювання, в Казахстані зараз сконцентрована велика кількість пристроїв для майнінгу [64].

В Європі відстеження криптовалют та розробку стратегії здебільшого здійснює Європол, одна з переваг якого полягає у налагодженні співпраці з самою інфраструктурою криптовалют - біржами, брокерами та іншими суб'єктами, що забезпечують роботу з біткоїнами та іншими криптовалютами.

У квітні 2023 року Європейський парламент ухвалив Регламент про ринки криптоактивів (MiCA). Він зобов'язує постачальників криптопослуг вживати заходів для захисту споживачів та покращення управління, а також розширює коло суб'єктів, на яких поширюються європейські правила щодо запобігання відмиванню коштів. Окремий супутній законопроект стосовно протидії відмиванню також розглядається Європарламентом з метою узгодження підходів ЄС зі стандартами Міжнародної групи з протидії відмиванню брудних грошей щодо фінансових трансфертів [65].

В Україні усі правовідносини, які виникають з оборотом віртуальних активів регулює Закон України «Про віртуальні активи», проте він ще не набрав чинності. Незважаючи на певні законодавчі кроки щодо регулювання цифрової валюти, на жаль, їх недостатньо. Криптовалюта як і раніше відрізняється від фіатних грошей та електронних коштів анонімністю, децентралізацією, відсутністю єдиного емітента, що створює загрози криміногенній безпеці. Саме тому стрімке зростання обсягів крипторинку та мільярдні обороти хвилюють сьогодні як правоохоронців України, так і світову спільноту.

Незважаючи на це, в Україні була задокументована перша в історії антикорупційних органів неправомірна вигода у криптовалюті, яку вдалося задокументувати. Народний депутат України, член комітету з питань антикорупційної політики намагався підкупити у криптовалюті голову Державного агентства відновлення та розвитку інфраструктури. Посадовець агентства, який викрив корупцію, повідомивши про випадок правоохоронцям, отримав на криптогаманець перший транш неправомірної вигоди в еквіваленті 10 тис. дол. США. Це відбулося після виділення коштів з фонду на підконтрольне нардепу підприємство [66].

Нещодавно українські правоохоронці на запит французьких колег вилучили український криптогаманець, через який відмивалися сотні тисяч євро. Криптогаманець українця нібито використовувався для легалізації коштів шахраями, які загалом встигли ошукати громадян ЄС на 800 тис. євро, еквівалент 30 млн грн. [66].

Отже, криптозлочинність сьогодні це негативна якісна та кількісна трансформація на фоні ясної неготовності правоохоронних органів сформувати єдині стандарти попередження подібних злочинів та законодавців визначити правовий статус віртуальних активів.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

3.1 Феномен електронної гривні та перспективи її розвитку

Національний банк запустив проект «Е-гривня» у вересні 2021 року з метою оцінки необхідності масового випуску цифрової форми гривні в Україні.

У жовтні 2022 року ДП «УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ» (УКРПАТЕНТ) зареєструвало торговельну марку "е-гривня" та "e-hryvnia", яка належить Національному банку [67].

У 2021 році розробники державного додатку «Дія» та працівники Міністерства цифрової трансформації отримали зарплату в цифровій валюті на базі блокчейну. Це стало частиною експерименту зі створення національної валюти, який проводить Міністерство цифрової трансформації разом з Національним банком.

Україна одна з перших набирає оберти у сфері цифровізації, створюючи цифрову версію національної валюти. І Закон України «Про платіжні послуги» та Закон України «Про віртуальні активи» стали початком її правового закріплення.

На додаток до готівкових і безготівкових форм валюти електронна валюта України, емітована Національним банком України, стане третьою формою грошей. Згідно з заявою міністра Мінцифри Михайла Федорова, ці зміни зроблять Україну лідером у сфері віртуальних проектів, криптовалют і смарт-контрактів [68].

Визначимо, чим CBDC відрізняється від звичайної фіатної валюти. Гривня та кожна банкнота мають окремий номер, а безготівкові гроші мають окремий рахунок у комерційному банку. У свою чергу цифрова валюта

емітується у вигляді унікального коду, а потім зберігається в певному електронному гаманці. Кошти переміщуються з одного електронного гаманця в інший, посередники відсутні. Хоча такі транзакції вимагають підключення до Інтернету, розробники CBDC також працюють над тим, щоб транзакції могли відбуватися офлайн. Можна буде розраховуватися за товари за допомогою е-гривні так само, як і за допомогою Apple Pay чи Google Pay. Однак проведення та процедура транзакцій за кордоном все ще є проблемою та залежить від подальших домовленостей між країнами.

Цифрова валюта підкріплена національною валютою у співвідношенні один до одного. Це означає, що одна цифрова гривня рівнозначна фіатній валюті та є її абсолютним цифровим аналогом.

З 2016 року Нацбанк активно працює над випуском цифрової гривні. У 2018 році було проведено пілотний проект з випуску е-гривні для роздрібних платежів на основі блокчейну; це призвело до публікації Аналітичної записки е-гривні [69].

Цифрова валюта дозволяє зменшити витрати на безготівкові операції завдяки відмові від еквайрингової комісії. Еквайрингова комісія – це плата за обробку платежів за допомогою банківських карт або інших електронних платежів. Е-гривня була поставлена експертами PwC на четверте місце серед найбільш зрілих проектів цифрових валют у світі [70].

У 2021 році Нацбанк опублікував результати опитування, яке було проведено щодо можливого впровадження цифрової валюти НБУ — CBDC. Опитування зосередилося на трьох напрямках використання егривні [67]:

- е-гривня для роздрібних безготівкових платежів із можливим функціоналом “програмованих” грошей;
- е-гривня для використання у сфері, пов’язаній з обігом віртуальних активів;
- е-гривня для забезпечення можливості здійснення транскордонних платежів.

Згідно з опитуванням найперспективнішим «юзкейсом» виявився

Інструмент для роздрібних безготівкових платежів фізичних осіб (P2P, P2B). Найзатребуванішою функцією е-гривні для роздрібних безготівкових платежів стали миттєві P2P-перекази між гаманцями е-гривні [71].

Наразі значна частина безготівкових переказів здійснюється через дорогі P2P-платежі у карткових системах. Тому е-гривня розглядається як потенційна альтернатива таким переказам для більшості користувачів. Крім того, цифрова валюта центробанку має гарні перспективи для використання під час купівлі/продажу товарів на онлайн-майданчиках. Адже її можна запрограмувати для проведення безризикових транзакцій між продавцем та покупцем.

Нацбанк і Міністерство цифрової трансформації активно працюють над створенням цифрової гривні. Крім того, вони уклали угоду з Stellar Development Foundation щодо запуску е-гривні. Відповідно до умов контракту Stellar надає консультації та технічну підтримку для створення інфраструктури для запуску цифрової валюти [72].

Національний банк України стверджує, що цифрова гривня має бути створена на основі технології блокчейн, і виявив значний інтерес щодо використання е-гривні як інструменту для виконання операцій з віртуальними активами. Крім того, він зазначив, що застосування е-гривні в сфері обігу віртуальних активів є перспективним напрямком дослідження, оскільки ринок віртуальних активів в Україні великий і має технологічну спорідненість. Оскільки цифрова валюта дозволяє здійснювати швидкі, безпечні та анонімні транзакції, а також знижує вартість транзакцій. Тим не менш, перед тим, як робити операції з віртуальними активами за допомогою електронної гривні, важливо ретельно вивчити всі ризики та правові обмеження, пов'язані з цими операціями.

Наразі, Національний банк ретельно вивчає такі ризики як: ризики технології, ризики кібербезпеки, ризики реалізації монетарної політики, ризики порушення фінансової стабільності, репутаційні ризики для центрального банку.

Розглянемо економічну та правову доцільність введення е-гривні в Україні. Устинова І.П. визначає її наступним чином: Впровадження електронної гривні відкриває нові можливості для держави, бізнесу та громадян. З погляду фінансового контролю, цей проект дозволить ефективніше стежити за використанням коштів на соціальну допомогу та інші цільові програми. Він також оптимізує взаємодію між учасниками, зменшуючи затримки та ризики корупції. Е-гривня посилить макроекономічну стабільність України. Цифрова валюта здешевить транзакції для держави та бізнесу. Очікується, що конкуренція між банками зросте, що знизить вартість їх послуг [70].

На нашу думку, електронна гривня може стати дієвим інструментом у боротьбі з корупцією. Адже всі транзакції з використанням цифрової валюти будуть зареєстровані в електронному вигляді. Це унеможливить втрату чи підробку документації. Крім того, при розрахунках е-гривнею значно зменшується кількість посередників. Відповідно, ризик корупційних схем теж знижується.

Впровадження цифрової валюти центрального банку (CBDC) сприятиме більшій прозорості та контролю за фінансовими потоками. Завдяки CBDC можна буде ефективніше стежити за збиранням податків та витрачанням бюджетних коштів. Фінансовий моніторинг стане оптимальнішим, а усі транзакції, особливо тіньові, будуть відслідковуватися. Це значно підвищить довіру до фінансової системи, знизить рівень злочинності та шахрайства.

Використання CBDC також може сприяти фінансовій інклюзії та економічному розвитку.

Цифрова валюта відкриває можливості для інновацій в державному управлінні та адмініструванні. Зокрема, вона дозволяє створити систему автоматичного оподаткування на основі транзакційного податку. Такий податок стягується автоматично під час кожного продажу між покупцем і продавцем без участі посередників. Транзакційне оподаткування -

ефективний спосіб фінансування державних витрат та соціальних програм [70].

Окрім того, цифрова валюта уможлиблює впровадження автоматичних штрафів та стягнень. Це значно ускладнює пошук лазівок у податковому законодавстві.

Безсумнівно, запуск електронної гривні стане важливим кроком для формування іміджу України як сучасної високотехнологічної держави, адже це один з перших прикладів впровадження нового цифрового інструменту регулювання грошового обігу на національному рівні. Впровадження е-гривні також посилить інтеграцію з іншими державними електронними сервісами. Наприклад, гаманець для е-гривні буде доступний через мобільний додаток "Дія", який вже успішно залучає населення до процесу цифрової трансформації в країні [73].

У лютому 2023 року Міністерство цифрової трансформації звернулося до Національного банку України з проханням прискорити розробку електронної гривні. За словами Віце-прем'єр-міністра з інновацій, розвитку освіти, науки та технологій України Михайла Федорова, НБУ планує запускати пілотні проекти з е-гривнею у 2024 році. Водночас Мінцифри закликає реалізувати їх вже цього року, а не відкладати на майбутнє [74]. Тож можна лише сподіватися, що НБУ прислухається та як найшвидше здійснить запуск електронної гривні.

Отже, питання впровадження цифрової валюти центрального банку (CBDC) залишається дискусійним, адже це досить новий фінансовий інструмент. Від CBDC очікують миттєвих розрахунків, прозорих транзакцій, фінансової стабільності, зниження комісій та боротьби з тіньовою економікою. Водночас постають питання анонімності та кібербезпеки. Для повної безпеки Національний банк матиме можливість контролювати всі цифрові транзакції, що означатиме тотальне цифрове стеження.

3.2 Моделі оподаткування віртуальних активів в Україні

Оподаткування віртуальних активів є важливим питанням для України, оскільки операції з ними вже здійснюються, але не оподатковуються. Тобто значна частина коштів втрачається. Згідно оцінками незалежної групи макроекономічного аналізу та прогнозування *Ukraine Economic Outlook*, Україна з 2016 року втратила 10,4 млрд дол. США податкових надходжень через відсутність крипторегуляції [47].

7 листопада 2023 року у Верховну Раду України надійшов Проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні» №10225. Цей законопроект розроблявся понад рік спільними зусиллями Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР), фінансовим комітетом ВР та компанією Ernst and Young, послуги якої оплатило американське урядове агентство USAID. Законопроект пропонує визначити правила оподаткування віртуальних активів та оновити Закон України «Про віртуальні Активи». Пропонується внесення наступних змін [75]:

1. Пропонується впровадити механізм оподаткування віртуальних активів податком на прибуток підприємств. Це буде зроблено шляхом запровадження окремого обліку доходів та витрат операцій з віртуальними активами, а також коригування фінансового результату підприємства з урахуванням цих операцій.

У законопроекті зазначено, що платники податків мають окремо розраховувати загальний фінансовий результат своїх операцій з віртуальними активами. Цей результат визначатиметься на момент продажу або іншої передачі прав власності на такі активи. Він обчислюватиметься як різниця між доходами, отриманими від операцій з віртуальними активами, та вартістю цих віртуальних активів.

При цьому вартістю віртуальних активів є:

- для придбаних віртуальних активів - сума документально підтверджених витрат на придбання;
- для отриманих безоплатно - сума документально підтверджених витрат, безпосередньо пов'язаних з отриманням таких віртуальних активів;
- для придбаних в результаті обміну на інші віртуальні активи - документально підтверджена вартість переданих платником податку віртуальних активів.

Первинною вартістю емітованих (створених) віртуальних активів є сума документально підтверджених витрат, безпосередньо пов'язаних з емісією (створенням), у тому числі в результаті майнінгу.

2. Запровадити механізм оподаткування ПДФО віртуальних активів.

У законопроекті також йдеться про необхідність окремого обліку операцій з віртуальними активами. Інвестиційний прибуток від таких операцій буде визначатися на момент продажу віртуальних активів.

Фінансовий результат (прибуток чи збиток) від продажу віртуальних активів обчислюватиметься як різниця між доходами, отриманими від реалізації таких активів, та їхньою балансовою вартістю.

Дохід від продажу або обміну віртуальних активів братиметься на рівні ціни, визначеної у відповідному договорі, але не нижче за ринкову вартість на момент здійснення операції.

Вартістю віртуальних активів є [75]:

- для придбаних - сума документально підтверджених витрат на придбання;
- для емітованих (створених) віртуальних активів - сума документально підтверджених витрат, безпосередньо пов'язаних з емісією (створенням), у тому числі в результаті майнінгу;
- для подарованих або успадкованих - сума документально підтверджених витрат що дорівнює сумі податку на доходи фізичних осіб та державного мита, сплачених у зв'язку з таким успадкуванням чи

даруванням;

- для придбаних в результаті обміну на інші віртуальні активи - вартість документально підтверджених витрат переданих платником віртуальних активів. Якщо в обмін на віртуальні активи платник податку отримав віртуальні активи та грошові кошти, вартістю отриманих віртуальних активів є загальна сума вартості переданих платником податку віртуальних активів та суми таких коштів але не менше ціни придбання або первинної вартості таких віртуальних активів.

Перелік витрат, які можна віднімати при обчисленні прибутку від операцій з віртуальними активами, а також перелік документів, що підтверджують такі доходи і витрати, мають затверджуватися спільним рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку і Національного банку України.

Платники податків зобов'язані відображати в своїх річних податкових деклараціях загальний фінансовий результат від операцій з продажу віртуальних активів. Якщо такий загальний результат є позитивним (прибуток), то його необхідно включати до складу загального оподатковуваного доходу платника.

Крім того, в законопроекті йдеться про те, що податковим агентом виступатиме компанія, яка надає послуги, пов'язані з операціями з віртуальними активами. Така компанія матиме утримувати податок за ставкою 18% з доходів клієнтів та сплачувати його до бюджету. Проте це не звільнятиме самих клієнтів (платників податку) від обов'язку подання річної податкової декларації у разі отримання ними доходу від операцій з віртуальними активами.

3. Визначити, що операції з віртуальними активами не є об'єктом оподаткування ПДВ.
4. Заборонити суб'єктам господарювання (юридичні особи та ФОП), які здійснюють операції з віртуальними активами, бути платниками

єдиного податку першої - третьої груп.

Крім іншого, законопроектом пропонується врегулювати такі питання на ринку віртуальних активів:

- Процедура накладення арешту на активи чи зупинення виконання укладених договорів;
- Правила рекламування віртуальних валют та пов'язаних з ними послуг;
- Особливості проведення процедури банкрутства компаній, що випускають токени.

У Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» визначається інформацію, яка супроводжує переказ віртуальних активів, а саме [75]:

- 1) інформацією про платника (ініціатора переказу):
 - a. фізичну особу (фізичну особу - підприємця) - прізвище, ім'я та (за наявності) по батькові; ідентифікатор адреси або рахунку розподіленого реєстру, з якого списуються віртуальні активи; місце проживання або місце перебування фізичної особи - резидента чи місце тимчасового перебування в Україні фізичної особи - нерезидента; номер та (за наявності) серію паспорта громадянина України (іншого документа, що посвідчує особу та відповідно до законодавства України може бути використаний на території України для укладення правочинів); реєстраційний номер облікової картки платника податків, або дату і місце народження;
 - b. юридичну особу - повне найменування; місцезнаходження або ідентифікаційний код згідно з Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України (для резидентів), ідентифікатор у багатосторонній системі оператора торговельного майданчика для віртуальних активів, з якого списуються віртуальні активи;

- с. траст або інше подібне правове утворення - повне найменування; місцезнаходження, ідентифікатор у багатосторонній системі оператора торговельного майданчика для віртуальних активів, з якого списуються віртуальні активи.
- 2) інформацією про отримувача переказу віртуальні активи:
 - а. фізичну особу (фізичну особу - підприємця) - прізвище, ім'я та (за наявності) по батькові, ідентифікатор у багатосторонній системі оператора торговельного майданчика для віртуальних активів, на який зараховуються віртуальні активи;
 - б. юридичну особу - повне найменування, ідентифікатор у багатосторонній системі оператора торговельного майданчика для віртуальних активів, на який зараховуються віртуальні активи;
 - с. траст або інше подібне правове утворення - повне найменування, ідентифікатор у багатосторонній системі оператора торговельного майданчика для віртуальних активів, на який зараховуються віртуальні активи.

За порушення цих вимог пропонують встановити штраф до СПФМ у розмірі до 10 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

На нашу думку, даний законопроект просто та зрозуміло висвітлює схему оподаткування. Наприклад, якщо куплений віртуальний актив за 10 000 грн, буде продано за 11 000 грн., то оподатковуватиметься різниця – 1000 грн.

Проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні» №10225 від 07.11.2023 став ще одним кроком до урегулювання віртуальних активів. Він визначає правовий статус віртуальних активів, класифікує цифрові активи та послуги у сфері, які адаптуються з європейськими стандартами регулювання криптоактивів (MiCA), створює інноваційну зону, у якій упродовж трьох років можна працювати без попередньої авторизації та адаптує рекомендації Міжнародної

групи з протидії відмиванню брудних грошей щодо фінмоніторингу ринку криптоактивів.

3.3 Імплементация регламенту регулювання віртуальних активів (MiCA) у вітчизняну практику

MiCA створила сприятливі умови для інновацій у сфері криптовалют.

У Франції регулятор фінансового ринку *Autorité des Marchés Financiers* (AMF) одразу підтримав MiCA та незабаром розробив додаткові технічні стандарти для галузі, оскільки країна рухається до режиму ліцензування MiCA.

Цілком ймовірно, що MiCA також стане каталізатором зростання криптовалют в Італії, особливо у технологічно розвинених містах, де криптоініціативи вже набирають обертів. Майже три роки тому *Banca d'Italia* запустила *FinTech Milano Hub* - оновлений фінансовий район Мілана, де лідери галузі з приватного та державного секторів співпрацюють над цифровими ініціативами. Через кілька місяців після схвалення MiCA, *Banca D'Italia* уклала партнерство з *Cetif Advisory*, щоб допомогти установам досліджувати DeFi та токенизовані активи. Цей проект використовує протокол другого рівня *Polygon* на основі *Ethereum* та платформу токенизації *Fireblocks* для досягнення своїх цілей. Враховуючи потужний фінансовий сектор та технологічний потенціал Італії, цей хаб може очолити інновації у блокчейні, а додатки DeFi, можливо, навіть стануть піонерами інтеграції криптовалют у традиційні фінанси.

Німеччина - ще одна країна в регіоні, яка має ключові передумови для розвитку криптовалют. Серед чинників, які сприяють розвитку криптовалюти в Німеччині можна виокремити надійне регулювання та наявність відповідної освіти для інвесторів.

Ми вважаємо, що з появою нових можливостей і викликів у галузі такі

нормативні акти, як MiCA, і надалі відіграватимуть ключову роль. Однак, багато чого ще належить зробити, особливо з точки зору гармонізації нормативно-правової бази для всіх європейських країн.

Адаптація норм вітчизняного законодавства, зокрема щодо віртуальних активів, до європейських стандартів та необхідність врахування вимоги регламенту MiCA постали питанням в Україні саме після отримання Україною статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу [76].

В Україні імплементація регламенту регулювання віртуальних активів (MiCA) здійснюється через прийняття Закону України «Про віртуальні активи» № 2074-IX. Даний закон набере чинності після внесення змін до Податкового кодексу України. Законопроект щодо внесення поправок до Податкового кодексу досі розглядається у Верховній Раді, і наразі незрозуміло, чи буде він прийнятий. Це пов'язано з тим, що законотворчий процес у цій сфері ускладнюється російсько-українською війною. Перспективи ухвалення згаданого законопроекту лишаються невизначеними [77].

Прийняття Закону України «Про віртуальні активи» матиме низку позитивних наслідків. Зокрема, буде легалізовано діяльність іноземних та українських криптобірж. Банки зможуть відкривати рахунки для гравців цього ринку. Громадяни України, що володіють криптоактивами, отримають можливість проводити з ними законні операції. Також держава гарантуватиме судовий захист усіх прав на віртуальні активи. Основна перевага полягає в офіційному визнанні цього ринку та наданні його учасникам легального захисту. На практиці, власники зможуть декларувати доходи від криптоактивів та користуватися банківськими послугами, пов'язаними з ними. Крім того, криптовалюта відіграє ключову роль у контексті російського вторгнення, оскільки значні жертви для фінансування війни були здійснені саме в криптовалюті [77].

Основними регуляторами, що відповідають за регулювання та застосування криптоактивів в Україні, є Національна комісія з цінних паперів

та фондового ринку і Національний банк України. Для повноцінного запуску ринку віртуальних активів Мінфін також активно працює над внесенням змін до Податкового та Цивільного кодексів. З огляду на поточний стан української економіки та невизначені перспективи її відновлення, прийняття Закону України «Про віртуальні активи» є важливим кроком на шляху до створення ліквідного регульованого ринку криптоактивів.

17 листопада 2022 року Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку створила консультативну раду з метою отримання якісної експертизи та оцінки щодо впровадження віртуальних активів. Головним завданням ради є розробка та узгодження законопроєкту про внесення змін до Податкового кодексу стосовно особливостей оподаткування операцій з криптоактивами, а також правок до Закону України «Про віртуальні активи». Крім того, планується узгодити інші питання нормативного врегулювання діяльності на цьому ринку. До складу ради увійдуть представники профільних органів, провідні експерти ринку та зацікавлені учасники. Комісія відкрита до конструктивного діалогу та готова вислухати думки всіх сторін [78].

1 грудня 2022 року відбулося перше засідання Консультативної ради з питань регулювання віртуальних активів, створеної Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). У зустрічі взяли участь представники Офісу Президента, керівництво та фахівці НКЦПФР, експерти Нацбанку, депутати, спеціалісти профільних органів, провідні експерти ринку та інші зацікавлені особи. Учасники обговорили важливість швидкого старту ринку криптоактивів в Україні, напрями роботи ради, розглянули європейський регламент MiCA. Також ознайомилися з розробленими змінами до базового Закону України «Про віртуальні активи» щодо визначень та сфери застосування та концепцією оподаткування [79;80].

За підсумками зустрічі Консультативної ради 1 грудня, НКЦПФР 27 грудня на своєму сайті повідомила про те, що Рада розпочала обговорення та опрацювання законодавчих змін, необхідних для запуску ринку

криптоактивів в Україні. Перший проєкт закону планується підготувати вже до кінця січня 2023 року. Зараз експерти розглядають європейський регламент MiCA, принципи якого мають лягти в основу законопроекту та бути імplementовані у національне законодавство. Зокрема, обговорення та збір пропозицій щодо ліцензування і умов діяльності постачальників послуг (Розділ 2 регламенту MiCA) та розгляд питання регулювання криптоактивів, що не є токенизованими активами чи стейблкоїнами (Розділ 3 регламенту MiCA) [71].

Магомєдов Р. відзначає активну роботу комісії з міжнародною компанією Ernst&Young, за підтримки проєкту USAID Financial Sector Reform, та іншими профільними органами над імplementацією європейського регламенту MiCA в український ринок віртуальних активів. Саме ці спільні напрацювання стануть фундаментом ключових змін до основного Закону України «Про віртуальні активи» та Податкового кодексу України [80;81].

Железняк Я. зауважив щодо мети такої спільної роботи – зробити обіг криптовалюти в Україні легальним та безпечним, але за принципом «не нашкодь», щоб ринок отримав не зарегульованість, а стимули для розвитку та конкурентні переваги. Це важливий для нашої країни крок вперед як з економічної точки зору, так із міжнародної [80;81].

Згідно з баченням Бойка Ю., члена НКЦПФР, щодо питання зміни класифікації видів віртуальних активів та послуг, MiCA розділяє три категорії віртуальних активів при цьому трактуючи їх ширше ніж вказано в Законі України «Про віртуальні активи» станом на 2023 рік. До українського законодавства буде закладена така класифікація: Asset referenced tokens (ARTs) — токени з прив'язкою до активів, Electronic money tokens (EMTs) — токени електронних грошей та усі інші криптоактиви (включно з сервісними токенами). Також, MiCA визначає десять послуг, які теж будуть висвітлені у оновленому законі. На жаль у Законі України «Про віртуальні активи», який наявний станом на 2023 рік висвітлений інший підхід щодо класифікації

видів та послуг [82].

Розглядаючи роботу бірж, то їм потрібно отримати ліцензії на декілька видів послуг. Біржа може виступати одночасно як зберігач віртуальних активів, як організатор торгівлі та як брокер. Бойко Ю., член НКЦПФР, підтверджує дане твердження, для того, щоб надавати весь необхідний комплекс сервісних послуг кінцевому споживачеві, має бути декілька ліцензій, які отримуватиме біржа. В МіСА визначені вимоги до всіх видів ліцензій та ліцензіатів [82].

Україна є одним з лідерів за обігом віртуальних активів у світі та має більше 5 млн відкритих криптогаманців, станом на 2023 рік. На нашу думку, тиск з боку ринку та стрімке прагнення України до урегулювання питань пов'язаних з віртуальними активами, може зробити її першопроходцем та прикладом для наслідування. Адже бізнес вже вимагає легалізації віртуальних активів в Україні. Натомість регулятор обрав для себе концепцію запровадження МіСА до базового закону. Оскільки єврорегуляція не має якісної практики з нагляду за такими секторами як DeFi та NFT. В Україні надалі передбачається створення «пісочниці» для них.

Концепт обігу віртуальних активів закладений МіСА, визначає таке поняття, як публічна пропозиція. Після легалізації обігу віртуальних активів в Україні ці оференти мають виконувати умови публічної пропозиції. Компанії, які відповідатимуть вимогам матимуть обіг з публічною пропозицією в Україні. Бойко Ю. вважає, що у даному випадку все зводиться до вимог до white paper, де мають бути описані характер ризиків для інвестора, суть технології тощо. Це буде новий термін «оферент» — особа (фізична чи юридична), яка може здійснювати публічну пропозицію віртуальних активів.

Публічна пропозиція — це повідомлення третіх осіб у будь-якій формі та будь-якими засобами. Воно містить достатньо інформації про умови пропозиції та віртуальні активи, що пропонуються для прийняття потенційними власниками рішення щодо купівлі таких віртуальних активів.

Тобто пропозиція для невизначеного кола осіб [82].

Коли Закон України «Про віртуальні активи» набуде чинності, крипто-біржі, зареєстровані в Україні, не зможуть використовувати кошти своїх клієнтів без їхнього попереднього дозволу. Легалізація віртуальних активів дозволить крипто-бізнесу працювати офіційно, залучати інвестиції в економіку та збільшувати податкові надходження до держбюджету. Як вважає Пархоменко Ю., керівник директорату цифрової економіки Мінцифри, держава прагне захистити крипто-активи українців та допомогти уникнути шахрайських схем, зокрема, через адаптацію нашого законодавства. Оскільки Україна отримала статус кандидата на членство ЄС, необхідно адаптувати наш закон до європейських норм MiCA (Markets in Crypto-Assets) [83;84].

Висловлювання експертів та дії регулятора підтверджують роботу над імплементацією регламенту регулювання віртуальних активів (MiCA) в Україні. Ми вважаємо, що швидкий темп розвитку, який зараз наявний призведе, до того, що вже через кілька років ми матимемо набагато вищий рівень впровадження віртуальних активів у наше повсякденне життя.

На нашу думку, Закон України «Про віртуальні активи» став певним індикатором, який показав перспективу легальної діяльності крипто-установ, бірж, обмінників, стартапів. Також висвітлив прогресивність та прихильність держави до віртуальних активів. Проте, наразі Закон України «Про віртуальні активи» має радше декларативний характер. Він розкриє свій потенціал лише після гармонізації з нормами регламенту MiCA та створення й затвердження підзаконних актів. Йдеться про зміни як до самого Закону, так і низки чинних «супутніх» законів, зокрема Податкового кодексу. Також необхідна розробка нових відомчих інструкцій та наказів міністерств і відомств відповідно до законів. Криптовалютна екосистема, створення якої передбачає взаємодію держави та іноземних і вітчизняних інвесторів криптобізнесу, наразі знаходиться лише на етапі формування.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного в кваліфікаційній магістерській роботі дослідження європейських практик регулювання обігу віртуальних активів, автором розроблені наступні висновки:

1. Підсумовуючи рекомендації міжнародних профільних організацій та відповідних державних органів, серед ключових ознак віртуальних активів можна виокремити такі:

- цифрове представлення вартості;
- можливість торгувати або передавати в цифровому вигляді;
- можливість використовувати в платіжних або інвестиційних цілях.

Відповідно до Міжнародного валютного фонду (МВФ), віртуальні активи можна класифікувати на непідкріплені криптоактиви (наприклад, біткойн та ефір), стейблкоіни, токенизовані цінні папери, утилітарні токени, не взаємозамінні токени (NFT) та CBDC.

2. Досліджуючи правове регулювання обігу віртуальних активів виявлено, що в Україні відсутнє чинне спеціальне законодавство щодо віртуальних активів. Було прийнято Закон України «Про віртуальні активи», який набере чинності з дня набрання чинності законом України про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами, який ще не було розглянуто та прийнято Верховною Радою України. Розглядаючи європейське регулювання, то у червні 2023 року Європейський Союз прийняв Положення про ринки криптоактивів (MiCA), спрямоване на введення єдиних правил регулювання криптовалют в усіх країнах-членах. Положення набуде чинності з середини 2024 року і має за мету сприяти фінансовій стабільності та цілісності ринку, встановлюючи єдиний режим ліцензування для контролю за публічним розміщенням криптоактивів, торгівлею ними та діяльністю установ у сфері цифрових активів. Отже, відсутність існуючого правового регулювання

призводить до відсутності відповідних правил для операцій з цифровими активами, що не може задовольнити потреби розвитку цифрового ринку та надає сприятливі умови для шахрайств.

3. З'ясовано, що в Україні відсутній будь-який прийнятий законодавчий акт, який би встановлював правила з оподаткування діяльності з віртуальними активами. Проєкт Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами» №7150 від 13.03.2022 р. має виправити дану ситуацію. У світі оподаткування віртуальних активів також чітко не визначено. Воно або знаходиться на ранніх стадіях як в Іспанії або підлаштоване під наявне законодавство як в Італії. Прийняття необхідного законодавства дасть змогу учасникам цього ринку легально провадити діяльність, розуміти своє місце на ринку, свої права та обов'язки. Наявність потужної законодавчої бази сприятиме ефективному захисту прав користувачів і інвесторів від злочинців.

4. Віртуальні активи утворюють фундаційну основу міжнародного крипторинку, який є найдинамічніше розвинутим сектором світової цифрової економіки. Проаналізувавши показники кількості, ринкової капіталізації, припливу віртуальних активів, визначено, що ринок віртуальних активів зростає. Стрімке зростання кількості криптовалют свідчить про збільшення інтересу до них. Наслідком цього стає створення різноманітних проєктів із залученням криптовалют, що дозволяє швидше впроваджувати її у різні сфери економіки. Проте, даний ринок відзначається значною волатильністю, яка пов'язана зі створенням, але не використанням криптоактивів та ціною на яку впливають не лише економічні фактори. Найбільш популярними та висококапіталізованими криптовалютами є Bitcoin та Ethereum. На них припадає близько 40% та 18% загальної ринкової капіталізації віртуальних активів відповідно.

5. Активно розвиваються як важливий елемент фінансової інфраструктури будь-якої країни електронні гроші. Вони є перспективним та зручним платіжним інструментом, значно спрощують грошовий обіг,

скорочуючи транзакційні витрати на реалізацію товарів і послуг. Станом на 2023 рік, понад 130 країн працюють над CBDC. Найяскравішими прикладам впровадження CBDC стали Багамські острови, оскільки вони перші, хто впровадили цифрову валюту та Китай, який вже активно її використовує. Європейські країни поки що знаходяться на етапах досліджень та тестувань. Україна має ж реальні успіхи пілотного тесту CBDC з точки зору технологічної перспективи, проте через повномасштабне військове вторгнення від 24 лютого 2022 року, НБУ з об'єктивних причин був змушений тимчасово заморозити проєкт е-гривні.

6. Досліджено, що популярність криптовалюти серед злочинців пояснюється відсутністю чітких правових норм, які б регулювали обіг криптоактивів та встановлювали межі їх безпечного використання. Досі не вироблено юридичних параметрів для цього нового фінансового інструменту, що й створює сприятливі умови для зловживань у кримінальному середовищі. Незаконні використання криптовалют переважно пов'язані з відмиванням грошей, торгівлею забороненими товарами чи послугами та шахрайством. Наразі у світовій практиці відсутній єдиний підхід до правового регулювання криптовалют, відповідно і до протидії фінансовим злочинам та шахрайству у сфері віртуальних активів. Країни обирають різні шляхи в цьому питанні. В Європі відстеження криптовалют та розробку стратегії здебільшого здійснює Європол, одна з переваг якого полягає у налагодженні співпраці з самою інфраструктурою криптовалют - біржами, брокерами та іншими суб'єктами, що забезпечують роботу з біткоїнами та іншими криптовалютами.

7. Питання впровадження цифрової валюти центрального банку (CBDC) залишається дискусійним, адже це досить новий фінансовий інструмент. Впровадження цифрової валюти центрального банку (CBDC) сприятиме більшій прозорості та контролю за фінансовими потоками. Завдяки CBDC можна буде ефективніше стежити за збиранням податків та витрачанням бюджетних коштів. Фінансовий моніторинг стане

оптимальнішим, а усі транзакції, особливо тіньові, будуть відслідковуватися. Це значно підвищить довіру до фінансової системи, знизить рівень злочинності та шахрайства.

8. Законопроект щодо оподаткування віртуальних активів став кроком до урегулювання віртуальних активів. Він визначає правовий статус віртуальних активів, класифікує цифрові активи та послуги у сфері, які адаптуються з європейськими стандартами регулювання криптоактивів (MiCA). Законопроект пропонує впровадити механізм оподаткування віртуальних активів податком на прибуток підприємств, запровадити механізм оподаткування ПДФО віртуальних активів, визначити, що операції з віртуальними активами не є об'єктом оподаткування ПДВ, заборонити суб'єктам господарювання (юридичні особи та ФОП), які здійснюють операції з віртуальними активами, бути платниками єдиного податку першої - третьої груп. Також, в законопроекті йдеться про те, що податковим агентом виступатиме компанія, яка надає послуги, пов'язані з операціями з віртуальними активами. Така компанія матиме утримувати податок за ставкою 18% з доходів клієнтів та сплачувати його до бюджету.

9. В Україні імплементація регламенту регулювання віртуальних активів (MiCA) здійснюється через прийняття Закону України «Про віртуальні активи» № 2074-IX. Даний закон став певним індикатором, який показав перспективу легальної діяльності крипто-установ, бірж, обмінників, стартапів. Висловлювання експертів та дії регулятора підтверджують роботу над імплементацією регламенту регулювання віртуальних активів (MiCA) в Україні. Ми вважаємо, що швидкий темп розвитку, який зараз наявний призведе, до того, що вже через кілька років ми матимемо набагато вищий рівень впровадження віртуальних активів у наше повсякденне життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архірейська Н. Державне регулювання ринку криптовалют в Україні. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. Вип. 22. С. 753-757.
2. Блінов А. Глобальні тренди формування та регулювання ринку криптовалют. Вісник Сумського державного університету. Серія “Економіка”. 2020. № 1. С. 7-15.
3. Волосович С. Державне регулювання ринку криптовалют: зарубіжний досвід. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія “Економічні науки”. 2018. № 1. С. 97-110.
4. Федоров С. Державний фінансовий контроль і криптовалютні операції: поза межами права. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 3. С. 218-222.
5. Гудіма Т., Устименко В., Джабраїлов Р., Черних О. Особливості правового регулювання обігу віртуальних активів в країні: Де-факто VS Де-юре: збірник наукових праць Фінансова-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2022. № 5 (46). С. 137-148.
6. Нагнибіда В.І., Іщук А.Ю. Правове регулювання цифрових активів у новітньому законодавстві країн світу. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія “Юриспруденція”. 2021. № 51. С. 70-75.
7. Некіт К.Г. Розвиток правового регулювання обігу віртуальних активів (криптовалют) в Україні. Часопис цивілістики. 2021. Вип. № 44. С. 45-50.
8. Новицький В.Я., Фица В.М. Становлення та розвиток правового регулювання обігу віртуальних ативів. Інформація і право. № 1(36)/2021. С. 179-186

9. Овчаренко А.С. Правове регулювання віртуальних активів та криптовалют в Україні: сучасний стан і перспективи. Юридичний науковий журнал. 2020. № 4. С. 200-202.
10. Стрілець Б. Сучасний стан та перспективи правового регулювання криптовалют у Європейському Союзі. Актуальні проблеми правознавства. 2022. № 2 (30). С. 70-76.
11. Carroll R. NFTs: The latest technology challenging copyright law's relevance within a decentralized system. Fordham Intellect Prop Media Entertain Law J – 2022. №32 – 979.
12. Bod_o B, Gervais D and Quintais JP, Blockchain and smart contracts: The missing link in copyright licensing? Int J Law Inf Technol – 2018. №10 – 311.
13. Kemp S. Digital 2023 April Global Statshot Report Datareportal. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2023-april-global-statshot>. (accessed: 27.04.2023)
14. Жибуртович Є. NFT: Правові питання сучасного тренду. 2022. URL: <https://vc.ru/crypto/343524-nft-pravovye-voprosysovremennogo-trenda> (дата звернення: 12.10.2023).
15. Nimmer RT. Breaking barriers: The relation between contract and intellectual property law. Berkeley Technol Law J – 1998. №13 – 827.
16. Савенко Ігор. NFT: загальні та юридичні питання. Юридичне онлайн-видання “Лойер”. 2022. URL: <https://loyer.com.ua/uk/nft-zagalnita-yurydychni-pytannya/> (дата звернення: 12.10.2023).
17. U.S. Supreme Court. SEC vs WJ Howey Co., 328 US 293. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/328/293> (accessed: 12.10.2023).
18. Reeves S. NFTs Can Be Trojan Horse for Buyers. Newsweek. URL: <https://www.newsweek.com/nftscan-trojan-horse-buyers-pc-sales-pandemic-surge-continues-1595967> (accessed: 28.05.2021).
19. Bains P., Ismail A., Melo F., Sugimoto N. Regulating the crypto

- ecosystem: the case of unbacked crypto assets. IMF. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/fintech-notes/Issues/2022/09/26/Regulating-the-Crypto-Ecosystem-The-Case-of-Unbacked-Crypto-Assets-523715> (accessed: 26.09.2022).
20. Державна служба фінансового моніторингу України, Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Координатор проєктів в Україні. Огляд законодавства щодо регулювання віртуальних активів у сфері боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням коштів та фінансуванням тероризму. – К., 2022. – 587с.
21. Портман К. Правовий статус NFT-токенів невизначений. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/4869155> (дата звернення: 02.07.2021).
22. Майданик Л.Р. NFT, віртуальні активи і авторське право: точки перетину. URL: <https://blog.liga.net/user/lmaidanyk/article/nft-virtualniaktivi-i-avtorske-pravo-tochki-peretinu> (дата звернення: 12.10.2023).
23. Satoshi N. Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system. URL: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf> (accessed: 01.02.2008).
24. Олійник А.А. «NFT: Актуалізація проблем авторського права» Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами: *Зб. Матеріалів VII Всеукр. науково-практичної інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених.* – К.: КНЕУ, 2023. – с. 661-662
25. Gilder G. Post Google Era: The Decline of Big Data and the Rise of Blockchain. Beijing: Modern Press, 2018, 28p.
26. Conti R and Schmidt J. What is an NFT? Non-fungible tokens explained. URL: <https://www.forbes.com/advisor/investing/cryptocurrency/nft-non-fungible-token> (accessed: 17.05.2023).
27. NFTGoA. Аналіз ринку NFT за 2023 рік: погляд зсередини. URL: <https://coinmarketcap.com/academy/uk/article/2023-nft-market-analysis:-an-insider-look>. (дата звернення: 2023).

- 28.Chainalysis. The 2021 Geography of Cryptocurrency Report Analysis of Geographic Trends in Cryptocurrency Adoption and Usage. URL: <https://bitcoinke.io/wp-content/uploads/2021/10/Geography-of-Cryptocurrency-2021.pdf> (accessed: 01.10.2021).
- 29.Brownsword R. Rights, Regulation and the Technological Revolution. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- 30.Patterson LR and Lindberg SW. The Nature of Copyright: A Law of Users' Rights. Athens: University of Georgia Press, 1991.
- 31.Li X. Legal attribute of machine-generated data rights and interests under intelligent digitization. North Law, 2021.
- 32.Hirschey JK. Symbiotic relationships: Pragmatic acceptance of data scraping. Berkeley Technol Law J, 2014. 29p.
- 33.Ginsburg JC. Copyright and control over new technologies of dissemination. Columb Law Rev, 2001. 1613p.
- 34.Adler A. Why art does not need copyright. George Wash Law Rev, 2018. 313p.
- 35.Vijayakumaran A. NFTs and copyright quandary. J Intellect Prop Inf Technol E-Commerce Law, 2021. 402p.
- 36.Thinkforward, ING. Cryptocurrencies and tokens. ECB FXCG update. URL: https://www.ecb.europa.eu/paym/groups/pdf/fxcg/2018/20180906/Item_2_a_-_Cryptocurrencies_and_tokens.pdf (accessed: 01.09.2018).
37. Національний банк України. Київ 2019. Аналітична записка за результатами пілотного проекту «Е-гривня». URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/e-hryvnia> (дата звернення: 2019).
- 38.Національний банк України. Стратегія розвитку фінтеху в Україні до 2025 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/DDWIAwXTdqjdClp> (дата звернення: Липень 2020).
- 39.Національний банк України. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року (оновлена у березні 2021 року) URL:

<https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686> (дата звернення: Березень 2021).

- 40.EUR-Lex. Access to European Union Law. Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on Markets in Crypto-assets, and amending Directive (EU) 2019/1937 URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020PC0593> (accessed: 24.09.2020).
- 41.Податковий кодекс України: станом на 02.12.2010 / Верховна Рада України.
- 42.Eidg. Steuerverwaltung ESTV Hauptabteilung DVS Eigerstrasse 65 3003 Bern. Arbeitspapier — Kryptowährungen und Initial Coin/Token Offerings (ICO/ITO) als Gegenstand der Vermögens-, Einkommens- und Gewinnsteuer, der Verrechnungssteuer und der Stempelabgaben URL: <https://www.estv.admin.ch/estv/de/home/direkte-bundessteuer/fachinformationen-dbst/kryptowaehrungen.html> (accessed: 27.08.2019).
- 43.Triple-A. Cryptocurrency ownership data. URL: <https://triple-a.io/crypto-ownership-data/> (accessed: 21.10.2023).
- 44.Crystal. Report on Crypto Donations Raised in Support of Ukraine. URL: <https://crystalblockchain.com/articles/report-on-crypto-donations-raised-in-support-of-ukraine/> (accessed: 23.02.2023).
- 45.Капітал. "Скільки існує криптовалюта? Guide to the crowded market". URL: capital.com (дата звернення: 17.07.2022).
- 46.Офіційний вебсайт для відстеження цін на криптоактиви Coinmarketcap.com. URL: <https://coinmarketcap.com/> (дата звернення: 12.10.2023).
- 47.Kuna | Family, Ukraine Economic Outlook, Blockchain Association of Ukraine. Global history of Crypto 2016-2023 and adoption scenario for Ukraine. URL: <https://www.kuna.family/ukraine-crypto-outlook> (дата

звернення: 12.10.2023).

- 48.Official website for tracking crypto asset prices TradingView. BTCUSD and ETHUSD charts. URL: <https://www.tradingview.com> (accessed: 12.10.2023).
- 49.Deloitte. The use of cryptocurrency in business. URL: <https://www2.deloitte.com/us/en/pages/audit/articles/corporates-using-crypto.html> (accessed: 01.06.2023).
- 50.SBJ. Sport Business Journal. Professional sports' acceptance of crypto is fueling adoption — here's how. URL: <https://www.sportsbusinessjournal.com/SB-Blogs/COVID19-OpEds/2021/09/08-Ehrlich.aspx> (accessed: 08.09.2021).
- 51.Закон України «Про платіжні послуги»: станом на 01.04.2023. Верховна рада України.
- 52.Bank for International Settlements 2020. Central bank digital currencies: foundational principles and core features. URL: <https://www.bis.org/publ/othp33.pdf> (accessed: 2020).
- 53.Atlantic Council. Central Bank Digital Currency Tracker. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/cbdctracker/> (accessed: 2023).
- 54.PwC. Global CBDC Index and Stablecoin Overview 2023. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/financial-services/pdf/pwc-global-cbdc-index-and-stablecoin-overview-2023.pdf> (accessed: November 2023).
- 55.Central Bank of The Bahamas. 2022-CB0B-Annual-Report-and-FS. URL: <https://www.centralbankbahamas.com/viewPDF/documents/2023-05-09-12-27-39-2022-CB0B-Annual-Report-and-FS.pdf> (accessed: 31.12. 2022).
- 56.Національний банк України. Звіт з оверсайту інфраструктури фінансового ринку. 2022. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Report_oversight_2022.pdf?v=4 (дата звернення: 2022).
- 57.Казначеева Д.В., Дорош А.О., «Кримінальні правопорушення у

сфері криптовалют», *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2021. №2 (25)

58. Official website Europol. URL: <https://www.europol.europa.eu/> (accessed: November 2023).
59. Бондаренко О.С., Кисельов Д.О., ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ ЗА ДОПОМОГОЮ КРИПТОВАЛЮТИ. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1/2021. С.230-231.
60. New York State. DFS SUPERINTENDENT HARRIS ANNOUNCES \$30 MILLION PENALTY ON ROBINHOOD CRYPTO FOR SIGNIFICANT ANTI-MONEY LAUNDERING, CYBERSECURITY & CONSUMER PROTECTION VIOLATIONS. URL: https://www.dfs.ny.gov/reports_and_publications/press_releases/pr202208021 (accessed: 2023).
61. Atlantic Council. Cryptocurrency Regulation Tracker. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/programs/geoeconomics-center/cryptoregulationtracker/> (accessed: 2023).
62. Chainalysis. Crypto Crime Report 2023. URL: https://go.chainalysis.com/rs/503-FAP074/images/Crypto_Crime_Report_2023.pdf (accessed: 2023).
63. Заражевська С. Криптовалюти обвалилися після атаки регуляторів по всьому світу. Що чекає на індустрію далі. 22 січня 2022 р. URL: <https://forbes.ua/inside/kriptovalyuti-obvalilisya-pislya-ataki-regulyatoriv-po-vsomu-svitu-shcho-chekae-na-industriyu-dali-22012022-3343> (дата звернення: 22.01.2022).
64. Чернишов Д. «Не біткоїном єдиним: чого очікувати від криптовалютного ринку 2022 року». URL: <https://mind.ua/openmind/20235407-ne-bitkoyinom-edinim-chogo-ochikuvati-vid-kriptovalyutnogo-rinku-2022-roku> (дата звернення: 24.01.2022).

65. Mendes S., Rosini A., Sadie J. and Mahoney K. AML Compliance for Cryptocurrency and other Virtual Assets. Global Investigations Review. 13 September 2023. URL: <https://globalinvestigationsreview.com/guide/the-guide-anti-money-laundering/first-edition/article/aml-compliance-cryptocurrency-and-other-virtual-assets> (accessed: 13.09.2023).
66. Fintech Insider. Народний депутат намагався підкупити посадовця біткоїнами. URL: <https://fintechinsider.com.ua/narodnyj-deputat-namagavsya-pidkupyty-posadovczya-bitkoinamy/> (дата звернення: 21.11.2023).
67. Національний банк України. Про е-гривню – цифрові гроші Національного банку. URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments/e-hryvnia> (дата звернення: 2021).
68. Земляк. В Україні почне діяти електронна гривня. URL: <https://zemliak.com/news/pobut/4064-vukrajini-pochne-diyati-elektronna-grivnya> (дата звернення: 15.02.2023).
69. Заборона. До 2022 року в Україні можуть ввести цифрову валюту. URL: <https://zaborona.com/do2022-roku-v-ukrayini-mozhut-vvesty-cyfrovuvalyutu-shho-cze-take-i-v-chomu-nebezpeka/> (дата звернення: 10.09.2022).
70. Устинова І.П., Рябоконь Ю.В. Е-гривня як нова форма фінансового контролю в забезпеченні антикорупційної політики. *Юридичний вісник*. 2023 р. Вип. №3(68) . Ст. 120-125
71. Національний Банк України. Результати опитування щодо можливості запровадження е-гривні. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/rezultati-opituvannya-schodo-mojlivosti-zaprovadjennya-e-grivni> (дата звернення: 09.07.2021).
72. Бедраденко О. Цифрові валюти – що про них говорять у США та в Україні. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/Krytovaluty-tsifrovivaliuty/5928491.html> (дата звернення: 17.06.2021).

73. Ніколаєвський Д. Для чого Україні цифрова гривня? Які перспективи для економіки України та суспільства відкриває впровадження електронної гривні? URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/07/6/675679/> (дата звернення: 06.07.2021).
74. Fintech Insider. Нове покоління грошей: як країни працюють над CBDC у 2023 році. URL: <https://fintechinsider.com.ua/nove-pokolinnya-groshej-yak-krayiny-praczuuyut-nad-cbdc-u-2023-roczii/> (дата звернення: 11.04.2023).
75. Кознова, О. Легалізація ринку криптовалют та визначення правил їх оподаткування в Україні: новий законопроект. https://biz.ligazakon.net/news/223394_legalzatsya-rinku-kriptovalyut-ta-viznachennya-pravil-kh-opodatkuвання-v-ukran-noviy-zakonoprokt (дата звернення: 09.11.2023).
76. Грицай С.О. Зміна профільного Закону України «Про віртуальні активи»: імплементація європейського регламенту MiCA. *Юридичний вісник*. 2023. Вип. 1 (66). С.72–82.
77. Теличко О. А. Правові аспекти євроінтеграційного курсу цифровізації України. 2023. С.357-358.
78. Урядовий портал. Кабінет Міністрів України – професійний діалог: НКЦПФР створила консультаційну раду з питань регулювання віртуальних активів. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/profesijnij-dialognkcpr-stvorila-konsultacijnu-radu-z-pitanregulyuvannya-virtualnih-aktiviv> (дата звернення: 17.11.2022).
79. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Відбулось перше засідання Консультаційної ради з питань регулювання віртуальних активів. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/vidbulos-pershezasidannia-konsultatsiinoi-rady-z-pytanrehuliuвання-virtualnykh-aktyviv/> (дата звернення: 01.12.2022).

80. Урядовий портал. Кабінет Міністрів України – відбулось перше засідання Консультативної ради з питань регулювання віртуальних активів. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vidbulos-pershe-zasidanniakonsultatsiinoi-rady-z-pytan-rehuliuivanniavirtualnykh-aktyviv> (дата звернення: 01.12.2022).
81. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Консультативна рада з питань регулювання віртуальних активів приступила до розробки змін в профільний закон. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/konsultatsiina-rada-z-pytan-rehuliuivanniavirtualnykh-aktyviv-prystupyla-do-rozrobky-zminv-profilnyi-zakon/> (дата звернення: 27.12.2022).
82. ForkLog. У НКЦПФР розкрили деталі концепції оподаткування криптовалют. URL: <https://forklog.com.ua/nktsprpro-opodatкування-kryptovalyut-v-ukrayini-tazminy-do-zakonu-pro-virtualni-aktyvy-intervyu/> (дата звернення: 17.01.2023).
83. ForkLog. В Україні біткоїн-біржам заборонять використовувати кошти клієнтів без дозволу. URL: <https://forklog.com.ua/zareyestrovanyum-v-ukrayini-bitkoyin-birzhamzaboronyat-vykorystovuvaty-koshty-kliientiv-bezyih-dozvolu/> (дата звернення: 19.01.2023).
84. Telegram: Contact @mintsyfra. Які зміни у сфері віртуальних активів очікують українців найближчим часом. URL: <https://t.me/mintsyfra/3731> (дата звернення: 19.01.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1 – Типи віртуальних активів - ключові характеристики

Тип	Приклад	Емітент	Характеристика
Криптоактиви без підкріплення (Unbacked crypto-assets)	Bitcoin, ether	Зазвичай децентралізовані	• Призначений для використання в якості засобу обміну • Обмежені права власників токенів • Жоден емітент не несе відповідальності за регуляторні зобов'язання • Можливість передачі
Стейблкоіни	Tether (код: USDT), USD Coin (код: USDC) та TerraUSD (код: UST) з прив'язкою до долара США	Зазвичай централізовано випускаються криптовалютами та криптофірмами	• Створено для забезпечення стабільності вартості • Механізм стабільності може бути забезпечений товаром, фіатною валютою, декількома валютами, віртуальними активами або алгоритмами
Токенізованні цінні папери	Токенізовані облігації або акції	Централізовано випускаються відомим емітентом	• Відповідає визначенню цінного паперу в кожній відповідній юрисдикції • У межах регуляторного периметра
Утилітарні токени	Базовий маркер уваги (код: BAT) та ланцюговий маркер (код: LINK)	Централізовано випущені відомим емітентом	• Права на продукт/послугу визнаються в різних екосистемах • Передаються • Можна використовувати як засіб обміну
NFT	NFT-арт (оцифрований витвір мистецтва)	Зазвичай централізовано випускаються відомим емітентом	• Право власності на конкретний продукт • Колекційні та незамінні
CBDC	e-CNY	Централізовано випущені державою або центральним банком	• Створена для того, щоб бути стабільною за вартістю • Механізмом стабільності зазвичай є суверенна фіатна валюта

Додаток Б

Таблиця Б.1 – Динаміка основних показників обігу віртуальних активів

Млрд дол	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023 (1 кв.)
Публічне розміщення токенів: ICO, IDO, IEO		0	0	0,1	4,3	11,2	0,7	0,3	2,1	0,6	0,3
Венчурні інвестиції в криптопроекти, включаючи приватні	0,5	0,5	0,6	1,1	3,2	8,3	5,5	8,9	42,5	41,9	5,1
Інвестиції в криптопродукти (Crypto ETP's), чистий прилив					0,59	0,22	0,72	6,6	9,1	0,44	0,1
Приплив у стейблкоїни (емісія)			0	0	1	1	2	22	121	-13	-10
Прямий приплив коштів	0,5	0,5	0,6	1,1	9,4	20,9	9,3	37,8	174,2	30,4	-4,9
Чистий приплив на гаманці централізованих бірж (USDT, BUSD, USDC, BTH, DAI)	0,1	0,1	0,1	0,3	4,6	8,7	2,2	-13,8	2,1	-19,9	-30,7
Прибуток майнерів BTC та ETH	0,3	0,8	0,4	0,7	5,2	9,3	6,1	7,1	40,2	21,4	5,8
Непрямий приплив коштів	0,4	0,9	0,5	0,9	9,8	18	8,3	-6,6	42,4	1,5	-24,9
Загальна притока	0,9	1,4	1,1	2,1	19,2	38,9	17,7	31,2	216,6	31,9	-29,8
Кумулятивно	0,9	2,3	3,4	5,5	24,7	63,6	81,2	112,4	329	360,9	331,1
Ринкова капіталізація крипторинка	10,4	5,5	7	17,6	593,3	127,8	192,9	763,3	2210,9	797,8	1203,6
Капіталізація ринку NFT					0	0	0	0,1	2,9	8,7	6,6
Заблокована вартість DeFi (TVL)						0	0,6	19,8	310,1	68,9	89,1
Зростання ринкової капіталізації	10,4	-4,9	1,5	10,6	575,7	-465,5	65,1	570,4	1447,6	1413,1	405,7
Мультиплікатор приросту (зростання капіталізації / загальний приплив)	11,5	-3,5	1,4	5,1	30	-12	3,7	18,3	6,7	-44,2	-13,6

